
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

22. évfolyam 2. szám

2013. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Az Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei és ajánlásai 3
Burai István: A könyvtár mint információs rendszer 7

Műhelykérdések

- Kelemenné Csuha Zsuzsanna:** A plázába mentem, keress a könyvtárban!
Hogyan került az „Év könyvtára” az „Év Bevásárlóközpontjába”? 15
Kohlmanné Sinkó Judit: Új fiókkönyvtárral gazdagodott Pécs belvárosa ... 21
Bartos Éva–Hangodi Ágnes: Kötelékben a könyvtárosokért. Bényei Miklós
és a Könyvtári Intézet közös erőfeszítései a könyvtáros pálya jobbításáért 24
Stefanecz Mária: Álláskeresés napjainkban egy frissdiplomás pályakezdő
szemüvegén keresztül 36

Konferenciák

- Dippold Péter:** Az Europeana Awareness projekt és egy konferencia Spanyol-
országban 45

Évfordulók

- Mezey László Miklós:** Száz éve született Páldy Róbert 50
Csurgay Árpád: Emlékezés Rózsa Györgyre 53
Rózsa Dávid: A kilencvenedik év. Rózsa György emlékezete 54

Könyv

- Kégli Ferenc:** „...a jelen és jövő érdekében...” A Deák Ferenc Megyei Könyv-
tár és a megyei könyvtári ellátás története, 1950–2010 55
Pogány György: A könyvnyomtatás termő fája 58
M. L. M.: Az Ország Tükre – a képes sajtó tükre 62

From the contents

Theses and recommendations of the National Conference on Libraries (3);
István Burai: The library as an information system (7);
Éva Bartos–Ágnes Hangodi: Together for librarians. The co-operation between Professor Miklós Bényei and the Hungarian Library Institute to advance the librarian career (24);
Mária Stefanecz: Job seeking in our days (36)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a Könyvtári Intézet ny. igazgatója; *Burai István*, a debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár munkatársa; *Csurgay Árpád*, fizikus, egyetemi tanár, akadémikus; *Dippold Péter*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának igazgatója; *Hangodi Ágnes*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Kelemenné Csuhay Zsuzsanna*, az egri Bródy Sándor Könyvtár projektmenedzsere; *Kohlmanné Sinkó Judit*, a pécsi Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Rózsa Dávid*, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár munkatársa; *Stefanecz Mária*, a Felsőtárkányi ÁMK Könyvtár munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI KONFERENCIA

„Könyvtárak a társadalom megújulásáért.
Fejlesztés, fenntarthatóság, esély”
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár
(2012. november 22–23.)

TÉZISEK ÉS AJÁNLÁSOK

Az Országos Könyvtári Konferenciát két szakmai szervezet,
az MKE és az IKSZ rendezte,
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, az OSZK közreműködésével.

A téziseket és az ajánlásokat a rendezők által felkért tézisszerkesztő bizottság

elnök: **Dr. Mader Béla** főigazgató,
Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kunó Könyvtára,
titkár: **Fehér Miklós** főtitkár, Magyar Könyvtárosok Egyesülete,

Bakos Klára elnök, Magyar Könyvtárosok Egyesülete,
Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes főigazgató, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára,
Dr. Fodor Péter elnök, Informatikai és Könyvtári Szövetség,
Gyurics Zoltánné igazgató, Huszár Gál Városi Könyvtár,
Ramháb Mária alelnök, Informatikai és Könyvtári Szövetség,
Dr. Szögi László főigazgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár,
Tózsér Andrea igazgató, Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár

a konferencia anyagaira építve állította össze.

I.

Tézisek és ajánlások tematikus bontásban

A könyvtár az információs/tudástársadalom alapintézménye

- ❖ A könyvtárak hatalmas nemzeti kulturális értéket birtokolnak, amelynek őrzése, széles körben hozzáférhetővé tétele alapvető nemzeti kötelezettség.
- ❖ A könyvtárak valós társadalmi igények mentén működnek, folyamatosan megújulnak, és a társadalmi megújulást, fejlődést támogatják.
- ❖ Az állampolgárok könyvtári ellátásának biztosítása állami és önkormányzati kötelezettség és felelősség.
- ❖ A könyvtár alapfeladata hogy a működtető, a fenntartó helyi közösséget szolgálja, az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést biztosítsa.
- ❖ A könyvtárak hálózata olyan rendszer, amelynek szolgáltatásai a legkisebb településtől a fővárosig hozzáférhetőek. Jelenleg a legkiterjedtebb közösségi hálózat Magyarországon.
- ❖ A könyvtárak „a gondolkodj globálisan – cselekedj lokálisan” elven működnek. A könyvtári hálózat egységes módszerekre, szabványos rendre, know-how-ra épül, a helyi gyakorlat pedig kész és képes a közvetlen igényekre rugalmasan reagálni.
- ❖ A könyvtárban az információs paradigmaváltás nemcsak az információs technikák alkalmazásában és fejlesztésében, hanem a könyvtárosi gondolkodásmódban és felkészültségben is megmutatkozik. Megváltozott a könyvtárosok társadalmi szerepe, szaktudásuk az információhoz való „hozzáadott érték” fontos, nélkülözhetetlen eleme.
- ❖ A különböző könyvtártípusok a jövőben is eltérő prioritások mentén meghatározott eltérő feladatokkal, összehangolt szolgáltatást nyújtanak a társadalomnak
- ❖ A könyvtárak a jövőben egyre inkább komplex, hagyományos és digitális tartalmakat egyaránt gyűjtő, feldolgozó és szolgáltató könyvtárként működnek.

A könyvtár az oktatás, a képzés, a kutatás és az innováció nélkülözhetetlen háttérintézménye, az élethosszig tartó tanulás színtere

- ❖ A könyvtárak fontos feladata az oktatás, képzés, kutatás támogatása, amellyel közvetlenül is képesek kapcsolódni a termelés, a gazdaság működőképességének folyamatába.
- ❖ A könyvtár egyik legfontosabb célja az olvasáskultúra fejlesztése, amelynek megvalósítása érdekében együttműködik a családokkal, a kulturális, oktatási, egészségügyi és szociális intézményekkel és civil szervezetekkel.

- ❖ A könyvtárban működő szakemberek számára is nélkülözhetetlen az élethosszig tartó tanulás követelménye, a szakmai ismeretek folyamatos korszerűsítésének megvalósítása.
- ❖ A könyvtárak az innovációs és kutatási tevékenységek támogatásában nemzetközi trendeket követnek, nemzetközi együttműködésekben vesznek részt.
- ❖ A könyvtár az elektronikus hálózatok, az internet világában különösen az oktatást és kutatást szolgáló tartalomszolgáltató tevékenysége révén versenyképes intézmény.

**A könyvtár a kultúra, a közművelődés,
a közösségi találkozások színtere, a kulturális sokszínűség
támogatója**

- ❖ A könyvtárnak kiemelt társadalmi szerepe van a helyi közösségek megerősítésében, a társadalmi esélyegyenlőség növelésében.
- ❖ A könyvtár olyan demokratikus közszolgáltató intézmény, amely mindenki számára nyitott, bárhol és bármikor elérhető, független, értéktartó, értékőrző és értékközvetítő intézmény.
- ❖ A hazai nemzetiségek, kisebbségek könyvtári ellátása kiemelten fontos feladat.
- ❖ A könyvtárak a határokon kívüli magyarság információs, kulturális ellátásában is részt vesznek, ennek érdekében sokoldalú kapcsolatokat tartanak fenn és építenek ki a határokon kívül működő könyvtári szervezetekkel, magyar könyvtárosokkal.

**A digitális műveltség megszerzésének biztosítása
könyvtári alapeladat**

- ❖ A könyvtár a papíralapú dokumentumok digitalizálásával kiszélesíti szolgáltatásai hozzáférhetőségét, az értéknövelt digitalizálás fontos intézménye.
- ❖ A könyvtárak szükségesnek tartják, hogy a nemzeti értékek digitalizálása összehangolt, nemzeti digitalizálási stratégia szerint történjen.
- ❖ A könyvtár a digitális műveltség megszerzésében stratégiai partnerkapcsolatot alakít ki más intézményekkel, a meglévő kapcsolatokat erősíti.
- ❖ A digitális műveltség kialakításában és fejlesztésében a könyvtárak erőteljesebben alkalmazzák a célcsoportonkénti differenciálást.
- ❖ A nemzeti értékek digitalizálásához digitalizálási sztenderdek kidolgozása szükséges.

II. Ajánlás

- ❖ Szükség van a könyvtári gyűjteményi párhuzamosságok ésszerű feloldására, s erre a célra szakmai tanácsadó bizottság felállítására.
- ❖ Megoldandó a kötelempéldányok, beleértve a digitalizált/elektronikus dokumentumok kötelempéldányait is teljességre törekvő gyűjtése és elmaradás esetén szankcionálása.
- ❖ A fenti célkitűzések megvalósításához megfelelően ütemezett forrásbiztosítás szükséges.

III. Záradék

- ❖ Az Országos Könyvtárügyi Konferencia a plenáris megbeszélések mellett keretet biztosított egyes témák szekció keretében történő megvitatására is. A szekciók átfogó, több könyvtártípust párhuzamosan is érintő témaköröket dolgoztak fel:
 - digitális írástudás,
 - olvasáskultúra és értő olvasás,
 - szociokulturális funkciók,
 - innováció és kutatás és kutatásfejlesztés,
 - könyvtári hálózatok határok nélkül,
 - hagyományos és elektronikus nemzeti kulturális értékek.
- ❖ A téziseket és témaköröket a Stratégiai Terv kidolgozóinak figyelmébe ajánljuk, mert továbbgondolásra érdemes alapanyagot jelentenek.
- ❖ A Bizottság felkérése a tézisek összeállítására vonatkozott. A Téziseket a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség vezetésének átadjuk.
- ❖ A Bizottság ugyanakkor javasolja a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség vezetésének, hogy a Tézisekre mint bázisra építve lépjen tovább. Vegyen részt a Tézisekből levezethető feladatok, tevékenységek, feltételek átfogó és részletes meghatározásában, a könyvtártípusra jellemző sajátosságok szükséges megfogalmazásában, az ebből levezethető szakmai stratégiai terv kidolgozásában.

2012. január 13.

*Dr. Mader Béla főigazgató
OKK tézisszerkesztő munkacsoport vezető*

A könyvtár mint információs rendszer

Írásomban megkísérlem feltárni a könyvtárnak mint rendszernek az információval kapcsolatos szerepét, viszonyait. A vizsgálat határozottan a könyvtár és az információ egymáshoz való viszonyára irányul, ilyenformán elsősorban információelméleti szempontból közelítem meg a témát, mintsem kultúr- vagy könyvtártörténeti aspektusból. Ennek ellenére remélem, a könyvtári szakma részére is érdekes megállapításokat tehetnek.

Kezdetként határozzuk meg a rendszer, az információ, valamint az információs rendszer fogalmát.

- *Rendszer*: olyan, egymással összefüggésben és kapcsolatban lévő elemek összetett struktúrája, amelynek konkrét célja(i) van(nak), és amelyben az egyes elemek állapotváltozása kihat a többi elem állapotára.
- *Információ*: adott cél érdekében feldolgozott adat. Másképpen: olyan adat, amely állapotváltozást idéz elő a befogadóban. Buckland négy aspektussal határozza meg modelljében¹ az információt, amely talán a legjobb megközelítést adja a mostani vizsgálathoz:

	megfoghatatlan	megfogható
entitás	információ mint tudás tudás	információ mint dolog (tárgy) adatok, dokumentumok, rögzített tudás
folyamat	információ mint folyamat, informálttá válás	információfeldolgozás, adattfeldolgozás, dokumentumfeldolgozás, tudásszervezés

- *Információs rendszer*: olyan struktúra, amely eszközökkel és eljárásokkal rendelkezik az információk megszerzésére, rögzítésére, feldolgozására és továbbítására, illetve elérhetővé tételére.

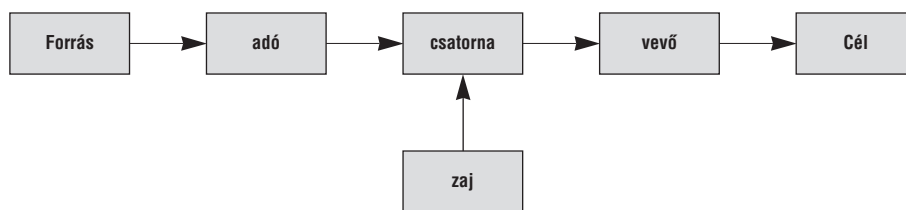
A könyvtár meghatározása: dokumentumok célszerűen gyarapított, rendszerezett és használatra szánt gyűjteménye. A könyvtár feladata a gyarapítás, megőrzés, rendszerezés és szolgáltatás négyeséből áll.

¹ Buckland, Michael: Information and Information Systems. Greenwood Press, 1991. New York–Westport, Connecticut–London, 6. p.

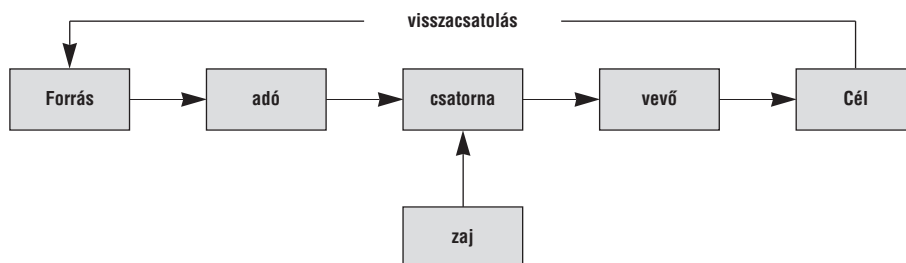
Megfigyelhető, milyen egyezést mutat az információs rendszer általános meghatározása és a könyvtár feladatának leírása.

A fenti meghatározások mindegyike tehát illeszkedik a könyvtár fogalmához, valamint a kérdésre, hogy mi a könyvtárak (talán legfőbb) célja, a szakma elsődleges válasza: az információhoz való hozzáférés biztosítása. Ebből következtethető, hogy a könyvtár legfőbb tartalma az információ, és mint ilyen, jogosan tételezzük fel, hogy annak kezelése egy rendszerben vagyis információs rendszerben történik. Tehát mindezek alapján kijelenthetjük, a könyvtár maga is egy információs rendszer.

Vizsgáljuk meg, hogy a könyvtárra mint információs rendszerre hogyan érvényes a Shannon–Weaver-féle 1949-es modell:

Már a részletes elemzés előtt is látható, hogy ennél a modellnél esetünkben sokkal inkább megfelelő az a módosított Shannon–Weaver-modell, amelyben a rendszer szabályzott, azaz visszacsatolást is tartalmaz az alábbi szerint:

A modell alapján már beazonosíthatjuk a könyvtári rendszerben az egyes elemeket; ez alapján:

- a **forrás** megfeleltethető a könyvtár egyes fizikai szereplőinek (dokumentum, könyvtáros, adatbázis stb.);
- az **adó** az a „periféria”, amelyen az információ jellé alakítva felkerül a csatornára (beszéd, adatbázis terminál, képernyőkép stb.);
- a **csatorna** az a közeg, ahol a jel halad a vevő irányába (térbeli csatornák: levegő, adatkommunikációs közegek, pl. UTP kábel, optikai kábel stb., illetve időbeli csatornák, mint például a könyvek, folyóiratok). Fontos, hogy minden csatorna csak a rá jellemző, specifikus jelek továbbítására képes.
- a **zaj** a csatornán való jeltovábbítást külső (más forrásból származó) jelforrással (hiszen a zaj önmagában is lehet információt – de az adott kommunikációs csatornán nem releváns információt – hordozó jel), vagy a csatornára jellemző (különbféle színek: fehér, szürke rózsaszín stb.) torzítással, háttérzajjal

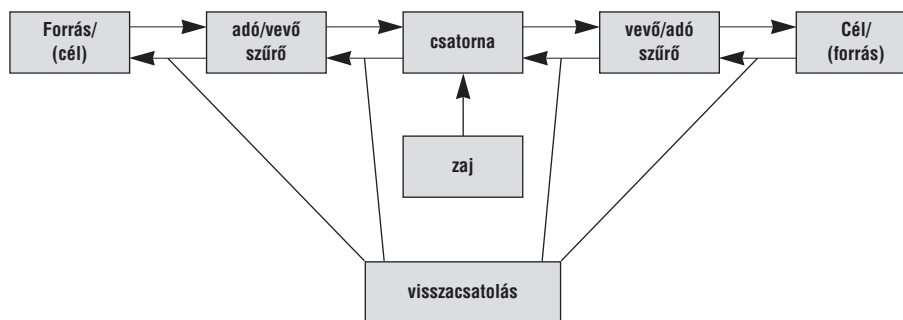
(változó frekvenciájú, jellemzően különféle fizikai, pl. termikus, elektromágneses, hang stb.) akadályozó tényezők összessége. Legfőbb jellemzőjük, hogy az adó szándékától függetlenül kerültek az átviteli csatorna jelei közé. Esetünkben igen változatosak lehetnek, pl. zavaró hangok, elektromos zavarok, hardverelemek problémái stb.

- a **vevő** a cél vételi „perifériája”, fogadó interfésze, amely képes az adott csatornára jellemző átvitt jelet fogadni, azt a cél részére értelmezhető információ formájában biztosítani (fül, szem, hálózati illesztő stb.);
- végül a **cél** az információ rendeltetési helye, az a személy vagy eszköz, akihez, amelyhez az üzenet szólt (olvasó, használó);
- a **visszacsatolás** szerepe egyértelmű, esetünkben ugyanis nem tömegkommunikációs rendszerről beszélünk. Szerepe a könyvtári rendszerben általános, általában kijelenthető, hogy az információ „végső” formájában folyamatos visszacsatolás segítségével (folyamatos visszacsatolások sorozatával) alakul ki, kölcsönös interakció van a forrás és a cél között.

A módosított modell elemzése közben kitűnik három fontos tényező:

- A módosított Sannon–Weaver-ábrával szemben visszacsatolás a valóságban nem közvetlenül történik meg a forrás és a cél között, hanem az esetek döntő többségében ugyanazon adó–csatorna–vevő közegben, amelyben a közlés történt.
- A másik, hogy a zaj szűrhető vagy jelentősége csökkenthető, és szűrésére kiterjedt eszköztár (kódolás, tömörítés, redundancia, frekvenciaszűrés stb.) áll a kommunikációs formák rendelkezésére.
- A harmadik pedig – bár ez az ábrát annak jelentése szerint nem befolyásolja, mégis érdemes megemlíteni –, hogy a cél és a forrás szerepkörök a kommunikáció során felcserélődhetnek.

Ezek alapján javaslom az ábra módosítását a következők szerint:

Mindezek alapján, összevetve az általános könyvtári modellel,² megállapítható, hogy a könyvtár mint információs rendszer magán hordozza mindazon ismérveket, amelyeket a könyvtártól, mint rendszertől elvárunk, elvárhatunk.

² Ferenczy Endréné: A könyvtári modell. A könyvtár mint rendszer. In: Könyvtárosok kézikönyve 3.; Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 295–299. p.

Vezérlés és szabályozás értelmezése a könyvtárban mint információs rendszerben

A vezérelt rendszer esetében az információ átvitele egyirányú: a vezérlő irányából a vezérelt struktúra irányába történik, annak állapotváltoztatása céljából. Nincs mód annak visszajelzésére, hogy a rendszer vagy annak részrendszere vette-e az utasítást, illetve arra sem, hogy az állapotváltozás mekkora mértékű. Vezérlés esetén nincs visszacsatolás. Az ok-okozati kapcsolatok egyirányúak, ezért az ilyen rendszer lineáris kauzalitású, merev.

A szabályozott rendszer esetében a „központ” a visszacsatoláson keresztül adatot kap az állapotváltozás mértékéről, lehetősége van a kialakítani szándékozott állapot elérése érdekében a szabályzó jel módosítására, helyesbítésére. A kauzalitás az ilyen rendszerben dinamikus. (Tipikusan ilyenek az élő rendszerek.). Ezekben a rendszerekben tehát a visszacsatolás kulcsfontosságú, amely jellegével tovább finomítja a felosztást: negatív visszacsatolás esetén visszaszabályzó, míg pozitív visszacsatolás esetén felfutó, ráerősítő folyamatról beszélünk.

Nagyon általánosan vizsgálva, a könyvtárak működésében mindkét irányítási metódus megtalálható, az esetek döntő többségében a könyvtár jellege határozza meg, hogy melyik irányítási mód válik dominánssá. A klasszikus, porosz típusú, dokumentumcentrikus, gyűjtésre szakosodott könyvtártípusra a vezérlés a jellemzőbb, hiszen a jól meghatározott irányelvek szerinti tevékenységét kevésbé befolyásolja a társadalmi vagy technológiai változás. Ezzel szemben az angolszász típusú, használócentrikus, szolgáltató könyvtár a környezetével gyakori állapot- és információcserében van, statisztikákon, forgalmi adatokon keresztül is folyamatosan követi legfőképp a társadalmi és kulturális, de a technológiai változásokat is. A mai könyvtárakra (különösen a közkönyvtárakra) egyértelműen ez utóbbi a jellemző, sőt a hatékonyság érdekében magasabb szintű, hálózatszerű kooperatív rendszert alkotnak, ahol az elemek (partnerek) között információs kapcsolatok működnek.

Ez átvezeti a gondolati fonalat a következő terület, az entrópia könyvtári szerepének vizsgálatához. Az entrópia fogalmát jelen esetben termodinamikai és információs aspektusból vizsgálhatjuk.

A könyvtár sem nem zárt, sem nem magára hagyott rendszer (és bízom benne, hogy nem is a spontán folyamatok játsszák a főbb szerepet működésében), és mint ilyenre, nem érvényes rá közvetlenül a termodinamika második főtétele. Azaz a termodinamikai entrópia jó esetben nem meghatározó tényező a könyvtári rendszerek esetében.

Vizsgáljuk meg az információs entrópia szemszögéből a könyvtári rendszereket!

Talán érdekes felvetés lehet az, hogy a termodinamikai entrópiával szemben az információs entrópia által kifejezett bizonytalanság az üzenet illetően talán a kvantumelmélet határozatlansági elvéhez hasonlítható, amennyiben az üzenet jelekből való „összeálltának” pillanatával a fogadónál a bizonytalanság megszűnik...

Ha Norbert Wiener megfogalmazását nézzük az entrópiára, miszerint „*míg az entrópia a rendezetlenség, az információ a rendezettség mértéke*”³, kitűnik, hogy a könyvtár mint rendszer az emberiség egyik legfontosabb eszköze az entrópia csökkentésére.

3 Wiener, Norbert: Válogatott tanulmányok. Budapest, Gondolat Kiadó, 1974. 13. p.

kentésére! Ebben az értelemben a könyvtár a társadalmi rendszer egy kiemelten entrópiaszegény részrendszere. Saját méretkategóriájában a mesterséges rendszerek egyike sem vehette fel vele a versenyt évezredek keresztül! Ilyenformán a könyvtár egy negatív entrópiát termelő, azaz negentrópiikus rendszer. (Wiener értelmezésében az információ az entrópia inverze.)

Fontos megjegyezni, hogy a könyvtár mint negatív entrópiát termelő rendszer, nem saját működésére fordítja szerveztségének nagyobbik, döntő részét, hanem a szolgáltatásain keresztül a hatáskörnyezete entrópiájának csökkentésében van jelentős szerepe. Így hasonlítható akár egy élő, sejtmaggal rendelkező sejthez, amennyiben az abban tárolt információ (DNS) kisebb része fordítódik a konkrét sejt működésére, nagyobbik részét a környezete szerveztségének növelésére fordítja.

Milyen könyvtári folyamatok hoznak létre információt, azaz csökkentik a rendszer teljes entrópiáját? A könyvtárak önmagukban is rendezett információ gyűjtésére, tárolására és szolgáltatására berendezkedett rendszerek, tehát pusztán a dokumentumok könyvtárba kerülésével is csökken a rendszerük teljes entrópiája, de a negatív entrópia létrehozásának legfontosabb eszköze mégsem ez, hanem a beérkező dokumentumok formai és tartalmi feldolgozása, belőlük még jobban rendezett alrendszerek (pl. katalógusok, bibliográfiák, mutatók, szurrogátumok, adatbázisok) létrehozása. Minél nagyobb egy rendszer rendezettsége, annál több információt szolgáltat. Ezzel hozza létre igazán a könyvtár mindazt az értéket, amellyel a környezete rendezettség növeli. Az entrópiacsökkentés leghatékonyabb eszköze napjainkban pedig ezen rendszerek információs rendszerekben való összekapcsolása, egyesítése. (Nem véletlen, hogy egy „konkurens” rendszer, az internet ilyen sikereket ért el saját területének entrópiacsökkentésében – bár ebben néha kételkedünk, látva a netet elöntő szemét, vagyis zaj mennyiségét... Mindenesetre az információtechnológiai-piac szereplői minden erejükkel a rendezettség növelésére, ezáltal a kinyerhető információ mennyiségének növelésére törekednek.) A tendencia a Globális Információs Infrastruktúra (GII) kialakulása irányába mutat, a konvergencia az általános információs rendszerek és a könyvtári információs rendszerek között egyértelműen megfigyelhető. A GII kialakítására az első lépések már – főképp politikai és technológiai, részben társadalmi téren – meg is történtek⁴. A megvalósítás módja valószínűleg a „virtuális világkönyvtár” lesz.⁵

A redundancia szerepe a könyvtárban

A redundancia szemantikai értelmében – a könyvtárban mint struktúrában, valamint ideértve az egyes üzenetekben található redundancia mértékét is – kifeje-

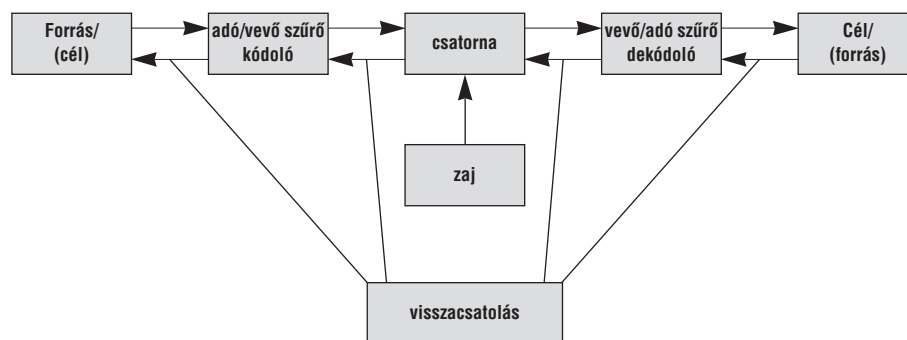
4 Koltay Tibor: Gutenbergtől a globális információs rendszerekig: a digitális könyvtárak. [recenzió]. = Könyvtári Figyelő, 2004. 1. sz. 129–135. p.

Lásd: Borgman, Christine: From Gutenberg to the global information Infrastructure. Access to information in the networked world. Cambridge, MA, London, MIT Press, 2000. VII–XIII, 324. p.

5 Horváth Péter: A könyvtári automatizálás alapkérdései. Virtuális világkönyvtár. In: Könyvtárosok kézikönyve 4.; Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 188–191. p.

zetten nagy. Gondoljunk csak a természetes nyelvek redundancia-mértékére. A redundancia fogalmát a könyvtárban a jel csatornákon való továbbításakor, valamint az információ tárolásakor is értelmezhetjük. A csatornák csak a rájuk specifikus jelrendszerrel kompatibilisek, ezért az adónál átalakítás, átkódolás (egyik jelkészlet szabály szerinti átalakítása egy másik jelkészletbe, vagyis transzformáció) szükséges. Ez egy üzenet létrehozása és átvitele során akár többször is megtörténhet. Gondoljunk akár a gondolat emberi beszéddé, az adott nyelven elhangzó mondatokká konvertálására, majd annak kimondására.

Újra átgondolva a Shannon–Weaver-modell eddigi módosításait, az ismét kiegészítésre szorul:

Az átkódolás közben a redundancia növelésével javítani lehet az átvitel biztonságát, vagy éppen csökkentésével növelni az átvitel sebességét. Az átkódolás közben veszhet el a legjelentősebb mennyiségű információ egy rendszerből, és az átkódolás folyamatát különösen veszélyezteti a zaj. Az átkódolás (ha úgy tetszik, a kommunikáció) zavarai a következők lehetnek:

- kód helytelen használata,
- kód nem azonos értelmezése,
- kód többértelműsége.

A redundancia segít a kódolás folyamatában abban, hogy az üzenet (időben elosztott mintázat), az információ a lehető legsértetlenebb formában jusson el a céljához. Az egyik tipikus példa a dokumentumok egyedi azonosítójaként használt vonalkód ellenőrző számjegye (check digit), jellemzően a magyarországi könyvtárak által is legelterjedtebben használt EAN-13 szabványú kódnál annak 13. számjegye.

Itt fontos megjegyezni az emberek közötti kommunikáció egyik érdekes és jelentős aspektusát: abban az esetben is, ha a kommunikáció (csatornán az átvitel) zajos, az üzenet sokat veszít a konzisztenciájából, a másik fél elveszíthet egyes kimondott szavakat, de mégis rekonstruálhatja az egész üzenetet a szöveg szignifikáns információja alapján. Ezt részben az emberi beszéd igen redundáns volta, részben pedig a szemantikai összefüggések ismerete teszi lehetővé. Ugyanez az összefüggés áll fenn egy speciális átkódolás, a nyelvek közötti fordítás esetében: a két nyelv jelkészlete nem feleltethető meg egymásnak pontosan, ezért a fordító a

„jelentést”, az „értelmet” próbálja visszaadni a saját értelmezésében, amely ezért soha nem lesz tökéletesen egzakt, egyező a szerző eredeti gondolataival. A megértést ennek ellenére biztosítani lehet a fentebbi összefüggések felhasználásával.

A redundancia csökkentésének is vannak eszközei egy könyvtárban. Ilyen módszer például a tömörítés (redukció), ami a kódolás egyik speciális formája. Általában véve is a szurrogátumok, de különösen némelyik (talán legjellegzetesebben a referátum), mint a tömörítés egyik elterjedt eszköze alkalmas erre a célra. De ide sorolható a könyvtár-automatizálás egyik alapszabálya: az „egyszeres rögzítés–többszörös felhasználás” elve is, amely az egyik legfontosabb elv a könyvtári adatbázisok tervezésénél és építésénél.

Magasabb strukturális szinten a redundanciát csökkenti a fentebb már említett, a könyvtárak és egyéb információs rendszerek együttműködésének rendszere(i), hiszen – szemben a hagyományos dokumentumtípusokkal – a digitális tartalom elérhetősége nem helyhez kötött, azaz nem szükséges minden szolgáltató helyen „példányt”, másolatot tárolni belőle. Az egyes rendszerek (így rajtuk keresztül a digitális dokumentumok) metaadat-struktúrákon keresztül találhatóak meg, a hozzáférés pedig a GII-n keresztül történik meg, még hozzá az azzal rendelkező tár (könyvtár) közvetlen szolgáltatásában. Ez a megoldás biztosítja nemcsak a „globális” elérhetőséget, de egyben az intézményi szuverenitást is.

Az információ tárolása nem más, mint az információt hordozó jelek térbeli csatornáról időbeli csatornára való átkódolása. A redundancia szerepe itt a tárolási hatékonyság területén jelentős, ami pedig a jelrendszer sajátosságaitól erősen függ. Azoknál a jelrendszereknél, ahol a redundancia nagy, az információ tárolásának hatékonysága kicsi – a két mérték fordított arányosságban van egymással. Ennek társadalmi vonatkozását is felfedhetjük: a nagy entrópiájú társadalmakban használt jelrendszerek jellegzetesen sok jelet használnak, amelyek használati gyakorisága is közel áll egymáshoz, így a redundanciájuk kicsi. Ezzel ellentétes a kis entrópiájú társadalmak jelrendszereinek azon vonása, hogy kevés jelből állnak, szabályaik nagyon kötöttek, ezért a kommunikációjuk nagyon redundáns, mert csak így biztosítható az üzenetek célba jutása.⁶

A könyvtár mint kibernetikai rendszer

Kibernetika: az információfeldolgozás és továbbítás, valamint a szabályozás és vezérlés összefüggéseit kutatja.

Kibernetikai rendszer: egymással együttműködő elemek olyan együttese, amelyben minden elem kapcsolatban van legalább egy másikkal, s ezek a kapcsolatok a fő meghatározói a rendszer viselkedésének.

A kibernetikus rendszerek legfontosabb jellemzője a visszacsatolás megléte. A visszacsatolás a gyakorlatban: a kívánt minta és a ténylegesen elért minta közötti eltérést új bemenő jelként alkalmazva a szabályozott alrendszert a kívánt állapothoz közelíthetjük. Ahogy fentebb, a szabályozásnál már említettem, a visszacsatolás

⁶ Fülöp Géza: Az információ. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1996. 116 p.

olyan tényező, amely negatív értéket felvéve visszazabályzó, míg pozitív visszacsatolás esetén felfutó, ráerősítő tényezőként viselkedik egy folyamatban.

Összetevőit illetően a könyvtár egy egyes kibernetikai rendszer: emberek és gépek vegyesen alkotják.

A definíciók megismerését követően láthatjuk, hogy a könyvtár is vizsgálható a kibernetika módszereivel, megfelelő apparátus rendelkezésre állása esetén akár a matematikai modellje is felállítható, működése modellezhető. Mindez azonban már egy, a mostaninál jóval mélyebb vizsgálat tárgyát kell képezze, így e keretek között nem kerül rá sor.

Összefoglalva megállapítható, hogy a könyvtár egy jól strukturált információs rendszer. Büszkén vallhatjuk, hogy sok évezredes története során az emberiség egyik legnagyobb találmánya a rendezettség növelésére, és ebbéli tudománya a környezetének entrópiacsökkentésére is kihat. Hiszek abban, hogy a könyvtár ezen képessége, különösen a másokkal kialakított területi partnerségi, valamint globális rendszerek révén, megkerülhetetlen szereplővé teszi a fenti szerepkörben a jövőben is.

IRODALOM

- Borgman, Christine: From Gutenberg to the global information Infrastructure. Access to information in the networked world. Cambridge, MA, London, MIT Press, 2000. VII–XIII, 324 p.
- Buckland, Michael: Information and Information Systems. Greenwood Press, New York–Westport, Connecticut–London. 1991.
- Buckland, Michael: A könyvtári szolgáltatások újratervezése. [Ford. Murányi Péter és Pál-völgyi Mihály]. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998. 102 p.
- Ferenczy Endréné: A könyvtári modell. A könyvtár mint rendszer. In: Könyvtárosok kézikönyve 3.; Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 295–299. p.
- Fülöp Géza: Az információ. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1996. 178, [2] p.
- Horváth Péter: A könyvtári automatizálás alapkérdései. Virtuális világkönyvtár. In: Könyvtárosok kézikönyve 4.; Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 188–191. p.
- Wiener, Norbert: Válogatott tanulmányok. Budapest, Gondolat Kiadó, 1974. 378 p.

A plázába mentem, keress a könyvtárban!

Hogyan került
az „Év könyvtára” az „Év Bevásárlóközpontjába”?

A Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár és az Agria Park 2012. december 7-én megnyitotta a „Nyisd ki a világot!” régiós pályázati programsorozat keretében az ország első klasszikus plázakönyvtárát Egerben. Az olvasáskultúrát fejlesztő programok kiemelt helyszíne az Agria Park Vásártere, ahol a város újabb pontján juthatnak hozzá az olvasók könyvtári szolgáltatásainkhoz.

Az ötlet

A plázakönyvtár ötlete már régen megvalósításra várt elképzeléseinkben. Az ezredforduló után különösen nagy hangsúlyt kapott az a törekvés, hogy a könyvtárak megmutassák magukat, hogy bebizonyítsák, szükség van rájuk, szolgáltatásaikkal képesek rugalmasan alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, igényekhez, elvárásokhoz.

A hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett új tendencia figyelhető meg a könyvtárak életében: már nem csupán a felhalmozott tudás, információtömeg őrzői, szolgáltatói kívánnak lenni, hanem igyekezzenek közösségi összetartó funkciót betölteni. Ezért indult el a ma már hagyományosnak mondható „Összefogás” akcióhét: összefogás a könyvtárakért, majd összefogás az olvasókért.

Ehhez egyfelől a skandináv országok gyakorlata szolgált mintául, amelyhez hasonlóan a magyar közkönyvtári rendszer átalakítása végbement, s amely alapjogként határozza meg a tájékozódáshoz, tudáshoz való hozzáférést és az esélyegyenlőséget. Másfelől 2000 után – a könyvtári törvények nyomán – a közkönyvtárak legfőbb feladatává az információszerzési, kulturális és oktatási tevékenységek támogatása vált. A fenti célokat pedig egyre változatosabb könyvelési formákkal valósítják meg külföldön és itthon egyaránt (multifunkcionális bibliobusz, bibliohajó, metrókönyvtár, könyvmegálló, bibliocikli stb.). Az új formák nyomán kialakult könyvtári gyakorlat feltételezi a felhasználóbarát rugalmas nyitva tartási időt, a fiókkönyvtárak, szolgáltatói pontok felállítását és a távoli elérhetőséget is.

A kulturális esélyegyenlőséget mozdítják elő az európai uniós pályázati konstrukciók is: az **Európa 2020 stratégiához** kapcsolódó nemzeti vállalkások közül a **Nemzeti Reform Programban** kiemelten támogatják a halmozottan hátrányos helyzetű diákok iskolai sikerességének elősegítését az oktatásban, valamint a közoktatás céljainak megvalósulását támogató kulturális és sport szolgáltatásokat.

Végül mi könyvtárosok a bevásárlóközpont vásárlóiként is tapasztaltuk, mennyi fiatal és idős ember tölti itt szabadidejét, akiket megszólíthatnánk kulturális szolgáltatásainkkal.

A megvalósítás

A plázakönyvtár gondolatát a strandkönyvtaré előzte meg, amely jó harminc évvel korábban – a kolléganők elmondása alapján – az egri strandon néhány alkalommal meg is valósult. Tovább gondoltuk e szolgáltatási forma sikereesebb működésének módját. Tettük ezt azért is, mert a Tudásdepó-Expressz pályázat felhívásában országos olvasáskultúra-fejlesztő programok és programsorozatok szervezésére buzdított, és szerettünk volna e téren nem hagyományos módon új értéket teremteni. Megszólítandónak a pályázati kiírás az iskoláskorúakat, valamint a leszakadó térségek felnőtt lakosságát jelölte meg. Esetükben előnyt jelentett a könyvet nem olvasó vagy az olvasási tevékenységbe nehezebben bevonható felnőttekre (hátrányos helyzetűek, inaktívok) irányuló programok megvalósítása.

Az **Új Széchenyi Terv** keretein belül meghirdetett *TÁMOP-3.2.4.B-11/1-2012-0005 „Nyisd ki a világot! – országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és képzés támogatásának érdekében”* projekt forrásai tették lehetővé az eddig csak álomnak tűnő ötlet megvalósítását. Innen van a gyönyörű bútorunk, technikai berendezésünk. Ugyanebből a forrásból tervezzük az elkövetkezendő hetekben olvasói számítógép(ek) beszerelését is a plázakönyvtárba. A könyvkészletünk beszerzésére és frissítésére pedig saját állomány-beszerzési keretünkől különítettünk el egy összeget. Az Agria Park ingyen biztosította a szolgáltató helyet az épület első emeletén található Vásártéren, valamint a működéshez szükséges infrastruktúrát.

A plázakönyvtár minden héten pénteken, szombaton 10 órától 18 óráig, vasárnap 10 órától 16 óráig várja az olvasni vágyó látogatókat, itt minden hagyományos könyvtári szolgáltatásunk elérhető.¹

A könyvtár mint alacsony intenzitású találkozóhely

A plázakönyvtárat igyekszünk a mai kor igényeihez igazítani. Mít is jelent ez a gyakorlatban?

Az előzőekből már kiderült, a plázakönyvtár nem „ad hoc ötlet”, évek óta tartó kemény tervező-szervező munka eredménye, amelynek célja a hagyományos könyvtári szolgáltatások (kölcsonzás, előjegyzés, író-olvasó találkozók) biztosítása mellett a potenciális olvasók megszólítása, „becsábítása” a könyvtárba. „Kitágítottuk” hát a könyvtár falait: új, nem hagyományos könyvtári szolgáltatásainkkal, programjainkkal egyre bővülő körben, mind újabb helyszíneken jelenünk meg újabb és újabb társadalmi rétegeket megszólítva:

- Bevezettük a közhasznú információszolgáltatást részlegeinkben.
- Helyi nyugdíjas klubok, civil szerveződések tartanak rendszeresen összejeveteleket könyvtárunkban.

¹ A pályázat egyéb olvasásnépszerűsítő programjairól folyamatosan tájékozódhatnak az érdeklődők havonta megjelenő hírlevelünkéből, pályázati honlapunkról (<https://sites.google.com/site/nyisdkiavilagot/>).

A projekt sorozatainak eseményei a <http://www.brody.iif.hu/nyisdkiavilagot/> oldalon elérhetők.

- Tavasszal és nyáron az Érsekkertben, a fák alatt kínáljuk a legkisebbeknek az olvasnivalót, de „Eger Ünnepe” és a „Középkori Piactér” városi rendezvényei sem múlhatnak el a könyvtár közreműködése nélkül.
- Bekapcsolódtunk az országosan megvalósuló a tavaszi „Internet Fiesta” és az őszi „Összefogás” hét rendezvényeibe.
- Reggelig tartó tematikus könyvtári éjszakákat, éjszakai kalandtúrákat szervezünk diákoknak a könyvtár különböző részlegeiben változatos programokkal (a könyvtári információszerzés és a játékos akadályverseny összekapcsolásával, minikoncertekkel és tánccházzal, tudást bővítő digitális információszerzési feladatokkal).
- Általános és középiskolákat hívunk meg különböző témájú helytörténeti előadásokra, városnéző sétákkal egybekapcsolva (helyi történész, irodalmár előadókkal).
- Online totókat, kvízzjátékokat, könyvtári szakirodalmi anyagra épülő vetélkedőket hirdetünk meg a felhasználók tudásának bővítésére.
- Az európai uniós pályázatok révén pedig bekapcsolódtunk az iskolarendszerű oktatás folyamatába: könyvtári órák zajlanak nálunk különböző témákban (zene, irodalom, természetismeret stb.), valamint terepmunkával egybekötött földrajzi, helyismereti előadások környezetünk természeti értékeinek megismerésére.
- Multiplikátorhatású klubfoglalkozásokat tartunk halmozottan hátrányos helyzetű településen élő szülőknek és gyermekeikkel foglalkozó pedagógusoknak. Ennek alapját képezi az egeri Büntetés-végrehajtási Intézetben 2010 óta folyó program, amelyben fogva tartott asszonyok készítettek CD-t gyermekeiknek, illetve sajátították el az autentikus mesemondás, „fejből mesélés” fortélyait.
- Hátrányos diákokat és felnőtteket tanítunk a digitális írástudás megszerzésére, az internet használatára ismeretterjesztő foglalkozásokon.

A fenti tevékenységek a felhasználói igényeken alapuló, illetve többnyire a könyvtárban megvalósuló, szolgáltatásainkat kínáló, oktatástámogató „jó gyakorlatok”. A plázakönyvtár létrehozása újabb lépés a közösségi szintérré alakulás folyamatában, amikor már nem az olvasó keresi fel a könyvtárat, hanem a könyvtár keresi meg szolgáltatásaival az olvasót.

Napjainkban újraértékelődik a könyvtár találkozóhely funkciója, Tóth Máté így fogalmaz erről a PLACE projekt kapcsán²: *„Az utóbbi években egyre hangsúlyosabb szerepet kap a hazai és a külföldi szakirodalomban a könyvtár szociális funkciója, illetve a könyvtár mint társadalmi interakciós tér újraértelmezése. A multikulturális társadalmak megjelenése nyomán mind hangsúlyosabban fogalmazódik meg a független találkozóhelyekre vonatkozó igény, ... amely a modern multikulturális társadalom által támasztott igényekre adható könyvtári válasz egyik modelljeként is értelmezhető.”*

2 Tóth Máté: A könyvtár mint találkozóhely – a PLACE projekt. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 7. sz. 6–11. p.
<http://ki.oszk.hu/3k/2010/12/a-konyvtar-mint-talalkozohely-a-place-projekt/#more-714>

Útba esik jövet-menet

Az olyan sokféle szolgáltatást (mozi, kiállítás, étkezdék, populáris rendezvények, vásárok) kínáló helyi térben, mint az Agria Park, a könyvtár újabb színfoltot képvisel könyvkölcsönzésével, közhasznú információszolgáltatásával. A tematikus könyvtári rendezvényeken verbuválódó közönség találkozóhelyeként funkcionálhat a közösségben, képes lehet előremozdítani a társadalom tagjai közti kommunikációt. Az ide ellátogatók a mozi és étkezdék szomszédságában úgy használják a könyvtárat, hogy közben építik társas kapcsolataikat is.

Ez az a pont, ahol szándékaink találkoztak az Agria Park vezetőinek elképzeléseivel. Az Agria Park megnyitása óta a bevásárláson túl a kikapcsolódásra is számos lehetőséget kínál, folyamatos akciókkal és számos kulturális programmal igyekszik bekapcsolódni a helyi és regionális fesztiválokba, eseménysorozatokba. Törekсенek arra, hogy a többszintes komplexum a vásárlás és kikapcsolódás mellett egyúttal élményt is nyújtson mindazoknak, akik a bevásárlóközpontba is ellátogatnak.

Ezt bizonyítják a bevásárlóközpont igazgatójának, Szőke Istvánnak a könyvtár megnyitóján elhangzott szavai:

„Vigyük egy kicsit közelebb az emberekhez a könyvet is. Adjunk lehetőséget az embereknek arra, hogyha nincs idejük elmenni a könyvtárba, akkor mi vigyük a könyvet oda, ahol nap mint nap megfordulnak. A bevásárlóközpontban naponta tízezer ember fordul meg, ezért kell, hogy legyen olyan közösségi tér, ahol ők megpihenhetnek, találkozhatnak, és ha már itt vannak, akkor meg kell őket szólítani... Ebbe a gondolatkörbe tökéletesen beleilleszkedik, hogy az irodalmat, könyveket is hozzuk közelebb egy kicsit – nemcsak a fiatalokhoz –, hanem az ide ellátogató tízezer emberhez. Ha könnyebben elérik a könyveket, van egy kis idejük, és bele tudnak lapozni egy-egy könyvbe, talán többet fognak olvasni.”

E folyamat részesei vagyunk az új könyvtári forma szolgáltatásaival, rendezvényeivel.

Plázakönyvtár kontra fiókkönyvtár

A plázakönyvtár működése talán leginkább a fiókkönyvtárakéhoz hasonlítható, mégis kicsit más mind olvasóközönsége, állománya összetételében, mind pedig látogatottságában.

A hagyományos fiókkönyvtárak használói köre elsősorban annak a város- vagy településrésznek a lakosságából áll össze, amelyben működik, szolgáltatásainak mennyiségét és minőségét is az ott lakók igényei határozzák meg. A plázakönyvtár látogató- és olvasóközönsége pedig a bevásárlóközpont szolgáltatásait igénybe vevők közül kerül ki, s nagyon változatos képet mutat. Látogatják a házban működő civil csoportok (a sakk-szakkörös gyerekek és oktatóik, érme gyűjtők), valamint az ott dolgozók; nyugdíjasok, gyesen lévő kismamák; iskolai csoportok, az iskola után itt „bandázó” diákok; munka utáni vagy hétvégi bevásárlásaikat intéző aktív

dolgozó nők, a bevásárlásban megfáradt férfiak és sokszor teljes családok is. A mi nap az Agria Humán által foglalkoztatott kerekesszékes fiatalok egy csoportja is begördült kis könyvtárunkba. Beiratkozást biztosítunk számukra kétféleképpen: felkereshetik plázás könyvtári részlegünket csak ideszóló olvasójeggyel, csökkentett díjszabással, de beiratkozhatnak úgy is, hogy teljes könyvtári állományunkat használhassák minden részlegünkben.

A közelmúltban többször megkérdezték tőlem: az első hónapok tapasztalatai alapján bejöttek-e a számításaink?

Most még könnyelműség lenne sikerről vagy kudarcról beszélni, hiszen az új szolgáltatások létjogosultságának megítélése hosszabb időt vesz igénybe. Mindenesetre már azt is sikerként éljük meg, hogy a plázakönyvtár megnyitását nagy hírverés kísérte a helyi és országos médiában és a szakmában egyaránt, szolgáltatásait pedig egyre többen veszik igénybe. Sikerült tehát becsempésznünk ezt az új helyszínt a köztudatba, ennek alátámasztására szolgáljanak az itt következő adatok.

Egy kis statisztika

A könyvtárlátogatókról

2012. december hónapban a látogatók száma 372 fő volt, ebből 194 gyerek (14 éven aluli). 122 fő kölcsönzött, ebből 57 fő a 14. életévét még be nem töltött fiatal. A 323 kikölcsönzött dokumentumból 153 db a gyermek- és ifjúsági könyvek száma, a helyben használt dokumentumoké 227 volt, ebből 127 db a 14 éven aluliak által használt. 71-en fordultak referenz kérdésekkel könyvtáros kollégáimhoz. Két rendezvényünket (a megnyitót és a karácsonyi játszóházat) összesen 122-en látogatták meg.

Az állományról³

A látogatók ízlésvilága éppoly különböző, mint a hagyományos könyvtárak látogatóié, az ízléskülönbség a látogatók összetételének különbségéből adódik, és nagymértékben meghatározza az, hogy a könyvtárhasználó a társadalom mely szegmenséhez tartozik. Az ebből eredő sajátosságokat megpróbáltuk figyelembe venni az állomány összetételének kialakításakor.

A gyűjtés legfőbb szempontja, hogy a valós és potenciális könyvtárhasználókat kurrens könyvhöz juttassuk, a teljesség igényével azonban egyetlen műveltségi terület vagy tudományág műveit sem tudjuk szolgáltatni.

A „fiókkönyvtár” induló állományát a következőképpen állítottuk össze:

A mintegy 800 kötet 50 százaléka felnőttek, 50 százaléka gyermekkönyv. Az állományt művenként egy-egy példánnyal gyarapítjuk.

Túlnyomóan szépirodalmi műveket kínálunk a szórakoztató irodalom köréből; a polcokon megtalálhatók a magyar és világirodalom klasszikusai, kiemelkedő kortárs művek, valamint regényes stílusú életrajzi és történelmi művek. A kisebbek gyermek- és ifjúsági regényeket, elbeszéléseket, verseket, meséket lapozgathatnak.

³ Komlóné Szabó Ágnes, a KSZR és plázakönyvtár állománygyarapítójának összeállítása alapján.

A szakirodalomból a tudományágakat népszerűsítő könyveket válogattuk be állományunkba első körben, de helyet kapnak itt a gyermek- és ifjúsági ismeretterjesztő irodalom, az ismeretközlő irodalom egészségüggyel, kisállattenyésztéssel, kertészettel, termékfeldolgozással foglalkozó művei, valamint a hobbitevékenységet segítő szakirodalom (barkácsolás, szabás-varrás, sport, autó-motor, kertészkedés, kisállattartás stb.).

Dokumentumtípus tekintetében kizárólag könyveket szerzeményezünk. Az audiovizuális és elektronikus dokumentumok beszerzésétől eltekintünk, mivel a használatukhoz szükséges technikai eszközök nem, vagy csak részben állnak rendelkezésre, és tárolásuk is nagyobb törődést igényel. Technikai okok miatt nem vásárolunk CD-vagy CD-ROM-mellékleteket tartalmazó könyveket.

A használat során elrongálódott vagy hiányossá vált példányokat a plázakönyvtár állományából kivonjuk, a nyilvántartásokból töröljük.

A gyarapítás érdekében folyamatosan figyeljük az állománygyarapítás segédleteit és a könyvesboltok kínálatát, a könyves blogok elemzéseit, kritikáit. Vásárlásaink legnagyobb részét egy internetes könyvkereskedő cégnél bonyolítjuk le. A számítógép mellett ülve, a rendelést megelőzve, a behasonlítás munkafolyamatát is el tudjuk végezni. A cég 35-40 százalékos kedvezményt biztosít számunkra, akciók esetén az árak ennél is kedvezőbbek lehetnek.

Annak érdekében, hogy a felhasználók igényeinek valóban megfelelő dokumentumokat szerezzünk be, mérjük a különböző dokumentumok használatát. A keveset vagy egyáltalán nem kölcsönzött könyv szerzőjét, illetve témáját mellőzzük a további szerzeményezésből.

Az első tapasztalatok

A legnépszerűbbek mindenképpen a sikerkönyvek voltak. Továbbra is kelenődők Ken Follett könyvei, Fejős Eva és Vass Virág kötetei; karácsony előtt pedig a szakácskönyvekre, kézműves foglalkoztatókra volt nagyobb igény. A gyerekek természetesen a mesekönyveket forgatták szívesen. Állományunkat az ide látogatók igényeinek megfelelően már bővítettük: elérhetővé váltak a sakk témájú könyvek, Asimov regényei, az ezoterikus irodalom kötetei.

Sőt, januártól már nemcsak könyveket, hanem hetilapokat, folyóiratokat is lapozgathatnak az olvasók (*3. Évezred, Nők Lapja, Elixír, Szép Lak*, gyerekeknek *Garfield*), s a hónap végére a fenti pályázatnak köszönhetően számítógépes információs szolgáltatásokat is nyújtunk majd helyben használható olvasói gép(ek)en.

Könyvtári rendezvényeket is szerveztünk a plázakönyvtárba, kiemeljük azokat a programjainkat, amelyek közérdeklődésre tarthatnak számot, és kihelyezzük a plázakönyvtárba: karácsonyra játszóházzal, vízkeresztre kézműveskedéssel kedveskedtünk a gyerekeknek, januárban Eger fürdőinek történetéről szóló helytörténeti előadással vártuk az érdeklődőket.

A könyvtárak működése bármilyen formában is valósuljon meg, mindenképpen segítséget jelent a kulturális javakhoz, az információkhoz való hozzáféréshez, az olvasáshoz, hiszen egyre kevesebben engedhetik meg maguknak, hogy a növekvő otthoni kiadásai mellett megvásárolhassák a tanuláshoz, művelődéshez,

kikapcsolódáshoz szükséges könyveket, dokumentumokat. A könyvtár mindenképpen olcsóbb alternatívát biztosít az olvasáshoz, mint a könyvvásárlás.

A jelenlegi válság természetesen pozitív hatást gyakorolt könyvtárunk forgalmára. Ugyanakkor a Bródy Sándor Könyvtárban a folyamatosan emelkedő látogatói létszám nem kifejezetten a gazdasági helyzet romlásának következménye, hanem a tudatos könyvtárépítő, -szervező tevékenységnek, az utóbbi évek kemény céltudatos munkájának eredménye.

A Bródy Sándor Könyvtár tehát kilépett falai közül. Nem a virtuális valóságba, hanem a bevásárlóközpontok színes világába. Célunk továbbra is a könyvkultúra terjesztése, a figyelem felkeltése az olvasás iránt, a vásárlók olvasásra buzdítása.

Az ötlettel lehetőséget szeretnénk adni az olvasni vágyóknak arra, hogy a megszokottól eltérő helyszínen is találhassanak friss olvasnivalót, kölcsönözdhessenek a könyvtár könyveiből, hogy ne csak a könyvtár falain belül hódolhassanak kedves szenvedélyüknek.

Kelemenné Csuhay Zsuzsanna

Új fiókkönyvtárral gazdagodott Pécs belvárosa

*„A könyvtáros munkájának ez ad értelmet:
a szellem kincseinek a közvetítésével másokat is gazdaggá tehet.”*

(Czine Mihály)

A média örömmel tudósított a hírről, hogy Pécs történelmi központjában, a Király utca 9-ben, az egykori Pécsi Városi Könyvtár Igazgatási Központjának és a Kilenc Király Gyermekkönyvtárának helyén, 2012. május 16-án új fiókkönyvtárat nyitott a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár. A pécsi városi hálózat új könyvtára két megszünt fiókkönyvtár állományának összevonásából jött létre.

A sétálóutcában lévő épület a XIX. század elejétől a neves Hamerli család vaskereskedése, raktára és lakása volt, amelyet a pécsiek mai is Hamerli házként ismernek. Az integrált könyvtár Tudásközpontba történő átköltözése után a szolgáltató terek és az irodák másfél évig kihasználatlanul álltak, kivéve az udvarban álló téglapületeket, amely a kezdetektől fogva könyvraktárként működött és működik változatlanul.

A könyvtár vezetése célul tűzte ki az épület újbóli könyvtárként történő megnyitását. Rengeteg erőfeszítés és tárgyalás után a városvezetést sikerült meggyőzni arról, hogy a kulturálisan majdnem „kiüresített” belvárosban ismét legyen könyvtár, amelynek az új, modern Tudásközpont mellett is van létjogosultsága.

Az első negyedévben megkezdett felújítási munkák során több mindent figyelembe kellett venni, persze elsősorban a rendelkezésünkre álló pénzforrást. Az épület belső átalakítása, felújítása megtörtént. Az épület egyik régi külső fala rendkívül vastag és egyetlen volt, a kivitelező célszerűbbnek és jóval olcsóbbnak tar-

totta gipszkarton fallal takarni, amelybe szellőzőket építettek. Ugyancsak megújultak a mellékhelyiségek, a közlekedők, a lépcsőház és a rendezvényterem is.

A tágas, 150 négyzetméteres térben kialakítottunk egy hírlapolvasó sarkot, kölcsönzői teret felnőttek és gyerekek számára, gyermekkuckót, és három fő részére internetelérést.

A meglévő eszköz- és bútorkészletből biztosítani tudtuk a könyvek tárolására alkalmas polcokat, az olvasószolgálat bútorzatát és a szükséges informatikai eszközparkot is. De további új bútorokra és kiegészítő könyvtári berendezésekre volt szükség. Ezért a Nemzeti Kulturális Alaphoz pályázatot nyújtott be az intézmény a belvárosi fiókkönyvtárának szakmai eszközfejlesztésére és korszerűsítésére. A sikeres pályázat keretében öszre állólámpák, asztalok, fellépők, folyóiratszekrények, fotelk, könyvszállító kocsik, szőnyegek, vitrinek kerültek a könyvtárba.

A Belvárosi Könyvtár 15 000 kötetes állománnyal nyitott, 10 500 kötet a felnőttek, 4500 pedig a gyermekek számára kínál olvasnivalót. Még május hónapban a könyvtár teljes könyvbeszerzési keretéből új megjelenésű könyveket vásároltunk (405 000 Ft/285 cím), valamint az *Új Könyvek* jegyzékén felhasználható keretösszeget is megemeltük, ezekkel az intézkedéssel az új könyvtár állományát nagyobb mértékben fejleszteni tudtuk.

A kisgyerekek mellett a középiskolásokat is várjuk, hiszen a Belvárosban több oktatási intézmény is található. A másik célközönség az idősebb korosztály, ők azok, akiknek túlságosan messze van a Tudásközpont, és idegenkednek az új technikáktól (plasztikkártya, beléptető rendszer, automata könyvkölcsönző és könyvbedobó). Kiseb, barátságos, otthonos környezetre vágnak. Így minden korosztály megtalálja a kedvére való környezetben az olvasnivalót.

A hírlapolvasó sarokban 37-féle újság, folyóirat közül válogathatnak a könyvtárlátogatók.

Egyelőre egyetlen könyvtáros dolgozik a könyvtárban, így a nyitva tartást ennek megfelelően alakítottuk ki: hétfő–kedd: 10–12 és 13–18; szerda: 13–17; csütörtök–péntek: 10–12 és 13–17 óra között fogadja a látogatókat.

Fontosnak tartottuk, hogy a Belvárosi Könyvtár az ott szolgálatot teljesítő könyvtáros szabadsága idején is nyitva legyen, ezért a Tudásközpont, illetve a Pécsi Városi Hálózat Várkonyi Nándor Fiókkönyvtár dolgozóinak átcsoportosításával oldottuk, oldjuk meg a helyettesítést.

Forgalmi adatok
2012. május 16. és szeptember 30. között
(Szolgálati napok száma: 94)

	Beiratkozottak	Látogatók	Kölcsönzők	Kölcsönzött dokumentumok	Helyben használt könyvek	Helyben használt folyóiratok	Internet-használat
14 év alatti	77	513	120	548	3 407	291	199
14 év feletti	266	1565	364	2381	8 850	2878	704
Összesen:	343	2078	484	2929	12 257	3169	903

Ezekből a forgalmi adatokból messzemenő következtetéseket még nem lehet levonni, ahhoz túl kevés idő telt el. Annyi azért látszik, hogy a látogatók száma a

beiratkozott olvasók számára képest magas; ugyanez mondható el a helyben használt dokumentumok esetében is.

A beiratkozott olvasók számára az internethasználat ingyenes, a nyomtatás és a fénymásolás viszont térítésköteles.

A Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár (Tudásközpont) és fiókkönyvtárai között biztosítottuk az olvasók számára az átjárhatóságot. Bárhol is iratkozik be az olvasó, a további kölcsönzési helyeken csak regisztráció történik, a kölcsönzés feltételei és a díjak is azonosak.

A könyvtár ünnepélyes átadása után, az érdeklődő közönség megtekinthette az elkészült Várkonyi Nándor nevét viselő emlékszobát is. Az 1975-ben elhunyt pécsi író, szerkesztő, az ősi kultúrák szenvedélyes kutatója, könyvtáros, „Pécs szent embere” (Németh László nevezte így) hagyatéka, könyvtára, bútorai kerültek az emlékszobába. Az emlékszoba hűen adja vissza Várkonyi Nándor egykori dolgozószobájának képét, a könyvespolcok s rajtuk a könyvek a negyven évvel ezelőtti elhelyezésük szerint láthatók ma is. Az érdeklődők (nyitvatartási időben – egyhetes előzetes bejelentkezéssel) megtekinthetik a Várkonyi Emlékszobát.

A könyvtár rendezvényeit a Közművelődési Osztály munkatársai szervezik, akik a lebonyolításban is részt vesznek.

2010 tavaszától az udvarban egy civil szervezet, a Velosophie Egyesület kerékpárkölcsönzőt és -javítóműhelyt működtetett. 2012. április végén a civil szervezet kiköltözött az épületből. Ezzel a teljes épületegyüttes a Csorba Győző Megyei–Városi könyvtár kezelésébe került.

Szombatonként a kapualjban alkalmi kiállításokkal, a könyvtár udvarán retro könyvvásárral csalogatjuk az arra járókat, a feleslegessé vált könyveinket és a régi bakelit lemezeket 100–400 forintért lehet megvásárolni. Ez a kedvezményes vásárlási lehetőség egyre népszerűbb, rendszeresen vannak visszatérő érdeklődők.

További fejlesztések és terveink: a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár sikeres pályázatot nyújtott be a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében a kreatív iparral kapcsolatos alapkompenciák fejlesztését elősegítő új tanulási formák szolgálatában pályázati felhívásra *Paletta – Baranyai kreatív fiatalok közössége* címmel. A projekt több helyszínen valósul meg, kettőnek (e-sajtó és fotó kreatív terület) a Belvárosi Könyvtár ad otthont, az épületében kialakítandó, foglalkozások megtartására alkalmas helyiségek létrehozásával.

A helyiségek belső átalakításának és felújításának munkálatai folynak, folyamatban van a belső berendezés és eszközpark beszerzése.

Ezzel a projekttel a Pécssett szervezendő foglalkozások megtartásához szükséges infrastruktúra-fejlesztések, felújítások révén az intézmény kihasználtsága nagymértékben és hosszú távon nőni fog. A Belvárosi Könyvtár így új funkciókkal, képzési és szakköri tevékenységekkel bővült. A szükséges személyi feltételek a képzéshez a projektben biztosítottak, az intézmény az adminisztrációs feladatokat és a felügyeletet egyaránt ellátja.

Azzal a ténnyel, hogy újra működik könyvtár Pécs belvárosában, valamint a projekt megvalósulásával nagyon reméljük, hogy a Pécsi Városi Hálózat Belvárosi Könyvtárát még többen fedezik fel. A képzési és szakköri tevékenységgel további kapcsolódási pontok jöhetnek létre. Olyan használó központú könyvtár, amely valódi, közvetlen kapcsolatban áll olvasóival, és szolgáltatásait a gyorsan változó igényekhez tudja igazítani. A hagyományos értelemben vett tradicionális könyv-

tár, amely egyben információs központ is; e kettő elengedhetetlenül fontos a kihasználtság és látogatottság növeléséhez.

Jövőbe mutató elképzeléseinkkel remélhetőleg, elősegíthetjük a kulturális és közművelődési élet felpozícionálását a város központjában az Európa Kulturális Főváros 2010 program után újból.

Kohlmanné Sinkó Judit

Kötelékben a könyvtárosokért*

Bényei Miklós és a Könyvtári Intézet közös erőfeszítései a könyvtáros pálya jobbításáért

Bevezetesként

Az ünnep ürügyén átgondoltuk azt a több mint tíz éves tevékenységet, amelyet a Könyvtári Intézet – 2000-beli újjászületésétől kezdve napjainkig – Bényei Miklós folyamatos és hathatós támogatásával folytatott, elsősorban a humán erőforrás, azaz a könyvtárosi életpálya korszerűsítése, a könyvtárosok versenyképességének megőrzése érdekében.

Előljáróban hadd emeljünk ki néhány olyan szálát, amely ezt a köteléket erős és teherbíró, megbonthatatlan szövetté tette. A megújult Könyvtári Intézet megalakulása pillanatától kezdve, „hivatalból” állandó meghívást kapott Bényei Miklóstól a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által alapított, majd 2000-től az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel közösen működtetett oktatási és képzési munkacsoport (Bényei 2011: 43–44.) vezetőjétől a bizottság munkájában való részvételre. Ez a gesztus biztosította az intézet számára a direkt információkhoz való rendszeres hozzájutás, a tapasztalatcsere, a képzés és továbbképzés problémáiról való közös gondolkodás lehetőségét.

2001-ben a Könyvtári Intézet új tankönyvsorozatot indított útjára, *Az iskola-rendszeren kívüli könyvtári szakképzés füzetek*, amely a középfokú, akkor könyvtáros asszisztensnek nevezett képzés céljait szolgálta. Bényei Miklós kérésünkre azonnal elkészítette a helyismereti munkáról szóló kötetet. Később, a könyvtáros továbbképzés fejlesztésével és kiteljesítésével kapcsolatos folyamatban elindítottuk a *Továbbképzés felsőfokon* című sorozatunkat, amely az akkreditált tanfolyamok képzési programjait, sőt – hiánypótló jelleggel – a felsőoktatásban folyó könyvtáros képzést volt hivatott támogatni. E sorozatnak két jelentős kötetét készítette el számunkra Bényei Miklós: *Genius loci – a helyismereti tevékenységről* című helyismereti és a *Legyen minden helységben olvasóintézet* című könyv- és könyvtár-történeti tanulmánykötet.

* Ezzel a tanulmánnyal köszöntjük a 70 éves Bényei Miklóst.

Bényei Miklós a Könyvtári Intézethez kötődő szakmai orgánumokban folyamatosan jelen volt és van. A *Könyvtári Figyelőben* tudományos érdeklődését, kutatómunkáját tükröző számos igen jelentős, átfogó tanulmánya jelent meg. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain az adott időszakunkban – ha csak egy gyors statisztikát készítünk is – 3 művelődéstörténeti, 4 könyvtártörténeti, 11 helyismereti cikket és 13 könyvismertetést publikált. A kölcsönösség jegyében 6 méltatás róla, illetve munkáiról is megjelent a lapban.

A Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság képviselőjében a tanfolyamaink megvalósulását ellenőrző szakértőként értékes észrevételekkel támogatta továbbképzési tevékenységünket.

Több éves készülődés után sikerült megvalósítani a szakma egyik, a képzésre vonatkozó régi kívánságát: az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének védnökségével, Bényei Miklós személyes irányításával 2010 augusztusában megszületett a 60 órás akkreditált továbbképzési program *A helytörténetírás módszerei, segédeszközei, a publikálás formái és lehetőségei; helyismereti–helytörténeti információk közzététele könyvtári honlapokon* címmel.

„A könyvtáros pálya vonzóbbá tétele” stratégiai bizottság tevékenysége

Az előzőekben felvázolt sokrétű kapcsolatrendszerben a legjelentősebb elméleti közös munkának mégis *A magyar könyvtárügy stratégiai terve 2003–2007* megalkotása kapcsán létrejött stratégiai munkabizottságban végzett együttes tevékenységünk bizonyult. *A könyvtáros pálya vonzóbbá tétele* elnevezésű munkabizottság tagjai voltak: Bakonyi Géza, Barátné Hajdu Ágnes, Bartos Éva, Bényei Miklós, Hangodi Ágnes, Horváth Sándor Domonkos, Nuridsány Judit, Redl Károly, Tamási (ma: Kovács) Csilla. A bizottság megalakulásakor, 2003 tavaszán fogalmaztuk meg azokat a legfontosabbnak ítélt feladatokat, amelyeknek megvizsgálását és megoldását akkor kulcskérdésnek tartottuk a könyvtáros szakma jövője és a stratégiai célok elérése szempontjából. Már akkor érzékelhető volt, hogy – a célok természetéből adódóan – több irányból elinduló, számos apró, mozaikszerűen összeillő feladat megvalósítására lesz szükség. E sokrétűség miatt viszonylag nagy létszámú munkabizottságot hoztunk létre, ami a témakörök minél teljesebb lefedettsége miatt volt szükséges. A stratégiai bizottság munkája révén koordinálandó területek feladatai részben összekapcsolódtak a Könyvtári Intézet feladatkörével. Ezért mindenképpen célszerű volt a munka összehangolása; fölösleges energiapazarlás lett volna bizonyos feladatokat mindkét helyen elvégezni.

A szakmánkban zajló események, változások olykor természetesen érintették a stratégiai munkabizottságban elvégzendő feladatok előre elhatározott sorrendjét, mivel bizottsági tagjaink személyükben is részesei voltak ezeknek az eseményeknek. Némely feladatok előbbre kerültek, mások hátrébb tolódtak. Irányt szabott a munkabizottság tevékenységének többek között a felsőoktatás átszervezése, a szakképzés felülvizsgálata vagy az egységes közszolgálati reform megvalósítása iránti állami szándék és társadalmi igény is. Az utólag is megfelelően körültekintőnek minősíthető többéves tevékenység minden állomását és eredményét itt és most nem szükséges felidézni, annak teljes dokumentációja ma is olvasható a Könyvtári Inté-

zet honlapján¹. A vállalkozás nagysága és lendülete, a szakmai inspiráció megnyilvánulása, valamint az ünnepektől, Bényei Miklós iránti tisztelet és megbecsülés miatt azonban egy rövid áttekintést feltétlenül adnunk kell e nagy ívű tevékenységről.

Az 1997. évi CXL. törvényben megfogalmazott új vonások, a könyvtári intézményrendszerben tapasztalható változások, a kommunikációs és információs technológia fejlődése, a közszolgálati reform és a mindennapi életünkben zajló demokratikus fejlődési folyamatok új kihívásokat jelentettek a több évszázados múltú könyvtáros szakma számára, hogy helyét, szerepét – a megváltozott körülmények között – adekvát módon határozza meg. A stratégiai munkabizottság a rendelkezésére álló előzetes felmérések, vizsgálatok, adatok és elemzések, tanulmányok, publikációk alapján négy kérdéscsoportnak a vizsgálatát tűzte ki céljaul:

- ① *A könyvtáros műveltség tartalma, személyisége, magatartása*
- ② *Felkészülés a könyvtáros pályára*
- ③ *Működés a könyvtáros pályán*
- ④ *Önértékelés és külső megítélés*

Ezek a témakörök szoros kölcsönhatásban vannak egymással, lényegében ugyanannak a kérdésnek más és más oldalát mutatják. A könyvtáros tudásanyaga a pályára való felkészülési időszak végeredménye, mintegy célja, ugyanakkor a pályán való eredményes működés előfeltétele, eszköze. A pályán való működés hatékonysága, eredményessége, sikeressége meghatározza a könyvtárosok belső önértékelését, és természetesen befolyással bír a külső, a társadalmi megítélés alakulására is. E megítélés is befolyásolja a könyvtáros pálya presztízsét, népszerűségét, keresettségét, azaz meghatározza: kik, milyen körből, milyen elhivatottsággal választják majd ezt a hivatást, milyen alapossággal készülnek fel a pályára (Bartos 2006).

① *A könyvtáros tudásanyagának, műveltség tartalmának meghatározása* során – figyelembe véve egyfelől a történeti és nemzeti hagyományokat, másfelől a XXI. század küszöbén ismert műveltségelméleteket – először is meg kellett határozni a korszerű ismeretanyag összetételét, az általános műveltség, az információs tudás, a szakmai ismeretek, az idegennyelv-tudás arányait és tartalmát; továbbá a könyvtarossághoz szükséges készségek és képességek, kompetenciák követelményeit és kialakításuk, fejlesztésük eszközeit, módjait. A feladat megvalósításához a bizottság felhasználta a rendelkezésre álló aktuális téziseket és vitaanyagokat, mint a *Könyvtárosok kézikönyve* megfelelő köteteit, a szakmai folyóiratokban publikált szakirodalmi szemléket, a korábbi szociológiai és pszichológiai szempontú, a KMK-ban – a későbbi Könyvtári Intézetben – készült vagy a közvélemény-kutatók által végzett felmérések eredményeit.

A felsőoktatási képzés oldaláról mint elvárások fogalmazódtak meg a könyvtáros pályához szükséges korszerű készségek és kompetenciák, olyan tapasztalt és elismert oktatók vállalták ennek felelősségét, mint Bényei Miklós, Pálvölgyi Mihály (Bényei 2005) (Pálvölgyi 2005).

Folyamatban volt, illetve befejezéséhez közeledett a középfokú szakképesítést nyújtó OKJ-s könyvtáros asszisztens képzés szakmai átvilágítása, felülvizsgálata – az Nemzeti Szakképzési Intézet fennhatósága alatt, a Könyvtári Intézet munkatársainak jelentős közreműködésével –, példát szolgáltatva egy foglalkozás, munkakör feladat- és tulajdonságkompetenciáinak egzakt, korszerű megfogalmazására, a feladatkörök mellé rendelt tudásanyag meghatározására.

A felkészültség mérésének lehetősége és összehasonlíthatósága, európai szintű kvalifikációja érdekében a Könyvtári Intézet honosította a *CERTIDoc* minősítési rendszert; és 2006-ban az MKE szervezeteivel karöltve megkezdte a magyarországi (szakirányú és egyéb diplomás, valamint nem diplomás) könyvtárosok felkészítését az önértékelésen alapuló szisztéma alkalmazására (Grebó-Hangodi 2008).

A könyvtárosok *idegennyelv-tudásának* javítása érdekében – az európai uniós követelményekkel és az általános társadalmi igényekkel összhangban – a Könyvtári Intézet a szakmának nyújtandó szolgáltatásként továbbképzési rendszert dolgozott ki, mivel az akkori tapasztalatok szerint a felsőoktatásban megszerzett diplomával nem járt együtt jó színvonalú, megbízható nyelvtudás, de semmiképp nem a speciális szaknyelvi tudás. A nyelvtudás meglévő szintjének, valamint az idegen nyelv könyvtárban való alkalmazási területeinek a feltérképezése mellett megkezdődött a szaknyelvi tematika összeállítása, ezzel párhuzamosan a Budapesten működő külföldi kulturális intézetekkel való közös, akkreditált nyelvi továbbképzés rendszerének kialakítása: elsőként a *Goethe Intézettel*, a későbbiek során pedig a *British Council*, az *Olasz Kultúrintézet*, a *Budapesti Francia Intézet*, valamint az *ELTE BTK Ruszisztikai Központ* partnerségével.

A stratégiai időszak legnagyobb, a szakma egészét átfogó vállalkozása a magyar könyvtárosok *etikai kódexének* kidolgozása volt. Úgy véltük: megérett az idő, hogy egy szakmai konszenzuson alapuló etikai kódexben, „jog alatti szinten” rögzítsük a közszolgálati járó felelősséget, az érték közvetítői szerepkör vállalásával járó magatartás követelményeit, a könyvtárban történő információkezeléssel összefüggő valamennyi egyezményes jog (személyiségi jogok, szerzői jog) betartásának és betartatásának kötelezettségeit. A kódex 2006-ban elfogadásra került.

- 2 A *könyvtáros pályára való felkészülés* témakörében több fázist kívántunk megvizsgálni, először is azt, hogy milyen módon történik a pályára kerülés: tudatos pályaválasztás, véletlenszerű „kiválasztódás”, vagy a pályára történő tanári orientáció dimenzióiban. Ebben a témakörben a Könyvtári Intézetben lefolytattunk egy pályamotivációs vizsgálatot két főiskola és két egyetem elsőéves és végzős hallgatói körében. Elemeztük az évente kiadott *Felsőoktatási tájékoztatóban* a könyvtáros, illetve informatikus könyvtáros szak ismertetéséről megjelenő szövegeket, továbbá a könyvtáros szakra vonatkozó pályaválasztási statisztikákat. Legnagyobb súllyal a felsőoktatás akkori rendszerében a könyvtári tanszékek (12, illetve időközben 13 tanszék) tevékenységét, személyi feltételeit, infrastruktúráját, képzési formáit, az egyes képzőhelyeken megszerezhető diplomák „értékét” kellett vizsgálnunk. A megtervezett munkának váratlan esemény szabott új irányt: a bolognai rendszer azonnali bevezetésének fényében kellett megfogalmazni a magyar könyvtáros képzés jövőjére vonatkozó, merőben új szakmai elképzeléseket. A 2004/2005-ös tanévben kezdődött meg az új *informatikus könyvtáros* képzés. Még szinte alig voltak vele kapcsolatos tapasztalatok, miközben szinte egyidejűleg megkezdődtek egy új struktúrájú, többciklusú képzésre való átállás előkészületei. A szakma számára mindenesetre nagy elismerést jelentett, hogy az új struktúrában is direkt bemenetű önálló szakként remélhettük az informatikus könyvtáros képzést, a társadalomtudományi területhez tartozóan. A tanszékek példásan együttműködve, közösen dolgozták ki az alapképzés (BA) fokozat egyetemes tervét.

A bolognai egyezmény értelmében kialakítandó új felsőoktatási struktúra eredményeként automatikusan megvalósult a tanszékek „megmérettetése”, hiszen újra kellett akkreditáltatniuk szakindítási kérelmeiket. Akkor még csak további átgondolásra várt néhány alapvetően fontos kérdés: hogyan érinti majd szakmánkat a kétszakos képzés megszűnése; miként alakul majd a munkakörre felkészítő specializáció lehetősége; elegendő lesz-e a hároméves képzés, illetve mire lesz elegendő ez a felkészülési idő.

Nagy gondot fordított a stratégiai munkabizottság a könyvtári szakember képzés „diploma alatti” szintjeinek (könyvtári asszisztens, segédkönyvtáros) elemzésére².

Az életen át tartó tanulás könyvtárosokra is vonatkozó követelményének jegyében ki kellett dolgoznunk a munka melletti továbbképzés kötelező és önkéntes, hatékony és rugalmas formáit. Az 1/2000-es NKÖM rendelet nyomán megindult továbbképzés első ciklusának záróévében, 2006-ban elemeztük az első hét év folyamán összegyűlt könyvtárosi tapasztalatokat, megvizsgálva a teljesítés új vagy más eszközeinek és formáinak a lehetőségét is (Hangodi–Törökné 2007). Ezeket a javaslatokat az MKE–IKSZ oktatási-képzési munkabizottság vezetője, Bényei Miklós befogadta, és a megfelelő fórumokhoz eljuttatta.

A könyvtáros képzés egész (alap- és továbbképzés, iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli) rendszerére vonatkozóan, az elméleti képzés eredményes kiegészítésére elemeznünk kellett a gyakorló könyvtárak, a könyvtári gyakorlatvezetők (mentorok, tutorok) működésének rendjét is. Az elméleti képzést kiegészítő gyakorlati képzés (gyakorló könyvtárak, gyakorlatvezető könyvtárosok) helyzetének felmérésére szolgáló kérdőív a Könyvtári Intézetben készült el. A tanszékektől kis számban visszakapott válaszok alapján az összesítésre még 2005-ben sor került, a javaslatok megfogalmazása a tanszékek együttműködési fóruma keretében, az MKE–IKSZ oktatási-képzési munkabizottsága, annak vezetője, Bényei Miklós támogatásával megtörtént.

Szükségesnek tartottuk megvizsgálni a tanulmányaikat befejező fiatal diplomások elhelyezkedésének ésszerű irányítási lehetőségeit, hogy az egyenletesebb „terítéssel” biztosított legyen a szakember-szükséglet országos kielégítése. Célvizsgálatot folytattunk le a stratégiai munkabizottság támogatásával, amely a munkatársak kiválasztásának gyakorlatát tárta fel a magyarországi könyvtárakban. Elemeztük a KATALIST-en közzétett álláshirdetéseket, valamint az MKE állasközvetítő szerepét, különös tekintettel a pályakezdő fiatalok lehetőségeire.

- ③ *A könyvtáros pályán való működés* elemzése és vizsgálata is sokrétű feladatot jelentett. Ezt a fejezetet nehéz elválasztani az elsőtől, ahol azt tárgyaltuk, mire alkalmas, mire kap kiképzést, felkészítést a könyvtáros. Most ennek az éremnek a másik oldalát kellett néznünk: hogyan hasznosítja mindezt a gyakorlatban, mit kívánnak tőle, azaz adekvát-e a felkészítés a gyakorlatban szükséges tudással. A munkahelyi követelmények között fontos volt tisztázni, milyen szakmai elvárásokat fogalmaznak meg a könyvtárossal szemben (beosztás, munkakör, a minősítési rendszer működése, a vezetővé válás lehetőségei), ehhez képest milyen munkafeltételeket kínálnak a különböző intézményekben (infrastruktúra, egészséges munkavégzés, egzisztenciális és szociális biztonság, kulturális és szociális kedvezmények, jogorvoslati lehetőségek stb.).

- ④ *A belső és külső megítélés, azaz a reális önértékelés és a szakma presztízse mint a társadalmi megítélés megnyilvánulása az eddigiekhez képest nehezebben megragadható, de nagyon fontos tényezők a szakmai identitás és önbecsülés, végső soron a könyvtáros pálya vonzóbbá tétele szempontjából. Ennek érdekében fel kellett tárni mindazokat a megosztó (pl. a képzési helyek, képzési formák, majd a munkahelyek és munkakörök létező hierarchiája, vagy a közalkalmazotti és a vállalkozói szféra munkavállalási eltérései), valamint az egységesítő (szakmai közélet, szakmai fórumok, szakmai szervezetek, országos és helyi szakajtó, elektronikus levelezőlisták stb.) tendenciákat, amelyek elősegítik a szakmán belüli kommunikációt, ezáltal a reálisabb önértékelést. A továbbiakra nézve is alapvetően fontosnak látszott a közvélemény-kutatási eredmények folyamatos elemzése, a társadalomban élő könyvtáros-kép változásainak követése. Meggyőződésünk volt, hogy a soktényezős (fenntartó, tényleges és potenciális használói kör, helyi társadalom, laikus és szakmai körök stb.) és differenciált társadalmi megítélés szempontrendszerének feltárásával, továbbá a könyvtári PR-tevékenység egyidejű erősítésével, kiterjesztésével, új csatornák és eszközök bevetésével meg fogjuk találni a társadalmi vélemények hatékony befolyásolásának eszközeit is.*

A segédkönyvtáros képzés állomásai

Bényei Miklós az oktatási és képzési munkacsoport vezetőjeként folyamatosan figyelemmel kísérte a Könyvtári Intézet oktatási tevékenységének mindkét – tanfolyami és szakképzési – irányát. A szakképzés vonalán a munkacsoport először 2002 májusában foglalkozott azzal a javaslattal, amely az *Országos Képzési Jegyzékben* szereplő iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés megújítását célozta meg. Az intézet Oktatási osztálya által kidolgozott új képzési forma, az akkor még felsőfokú szakképzésként megtervezett segédkönyvtáros képzés a már létező középfokú könyvtáros asszisztens végzettséggel rendelkezők szakmai, továbbképzési, valamint egzisztenciális továbblépését jelentette volna. A munkacsoport elé került tervezet több mint egyéves műhelymunka eredménye volt, amelyben a Könyvtári Intézet munkatársain kívül részt vettek az asszisztens képzést folytató képzőhelyek képviselői; a programkészítés különböző fázisaiban a tervezetet véleményezték a megyei könyvtárak igazgatói, a felsőoktatási könyvtáros tanszékek vezetői, a vélemények összegzését pedig független szakértő végezte. A munkacsoport szakmailag indokoltnak tartotta és támogatta az intézetnek a szakképzés kétlépcsőssé tételére vonatkozó indítványát, elfogadta a tervezett képzés szakmai és vizsgakövetelményeit, és felhívta a figyelmet a leendő képzési helyek körültekintő, felelős kiválasztására. Véleménye összegzésével kérte az ágazati minisztérium Könyvtári Osztályát, hogy kezdeményezze a szakképzés jóváhagyását és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvételét. Az alapos előkészítő munka és a szakmai támogató vélemények ellenére a képzés bevezetésére 2002-ben nem került sor.

A Könyvtári Intézet oktatással, képzéssel, oktatásszervezéssel foglalkozó munkatársai nem adták, nem adhatták fel a segédkönyvtáros képzés bevezetésére vonatkozó elképzeléseiket – már csak azért sem, mert e végzettség megszerzési lehetőségének szükségessége már az intézet jogelődjének, a Könyvtártudományi és Mód-

szertani Központnak a céljai között is szerepelt. Magát a segédkönyvtáros elnevezést először egy, a hetvenes évek elején megjelent, külföldi példákra és munkaerő-mérleg-vizsgálatokra hivatkozó, a KMK munkatársa által készített tanulmány (Szabó 1973) használta, részletesen körülírva azokat a tudástartalmakat, amelyekkel e kategóriában a könyvtárosnak rendelkeznie kell.

A segédkönyvtáros képzés elindításának ügyét 2005-ben vehette elő újra a Könyvtári Intézet: az akkori *Nemzeti Szakképzési Intézet* meghívására részt vállalt abban az európai uniós *Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program* (HEFOP) keretében megvalósuló, több évig tartó pályázati folyamatban, amely uniós források felhasználásával az Országos Képzési Jegyzéken (OKJ) szereplő szakmaszerkezet átalakítását, fejlesztését célozta meg. A fejlesztés célja olyan, az Európai Unió egész területén elfogadható moduláris képzési rendszer kialakítása volt, amelyben elősegíthető a szakképesítések közötti átjárhatóság, megvalósítható a képzés és a továbbképzés harmonikusabb egymásra épülése, gyorsabban és gazdaságosabban korszerűsíthető a szakképesítések tartalma.

A HEFOP-programban való közreműködésre irányuló felkérés idején a Könyvtári Intézet már aktív résztvevője volt az életen át tartó tanulás könyvtárosokat is mozgósító folyamatának; mint azt már korábban említettük: a Magyar Könyvtárosok Egyesületével közösen munkálkodott a könyvtáros és információs szakemberek európai uniós szakmai minősítési útmutatója, a *CERTIDoc* magyarországi bevezetésén³, ezért tevékenységébe szervesen illeszkedő feladatként vállalhatta a könyvtári szakmaterület kidolgozását. Az elért eredmény alapján komoly sikerként könyvelhettük el, hogy az új rendszer lehetőségeit kihasználva, a könyvtáros asszisztens képzés tartalmának erőteljes átalakításával, a korábbi középfokú helyett ún. *emelt szintű formában, segédkönyvtáros* elnevezéssel fogadtattuk el az új OKJ-s szakmát. Az új szakképzés bevezetése hiányt pótolta a könyvtári munkakörök sorában is: lehetővé vált a közalkalmazotti törvény végrehajtásáról szóló 150/1992. kormányrendeletben nevével már korábban meghatározott, a rendelet 1. számú mellékletében a *Könyvtári szakmai munkakörök* között megjelölt, E kategóriához tartozó segédkönyvtáros végzettség megszerzése.

A HEFOP-pályázatban való részvétel a teljes könyvtári munkafolyamat *validálásával* kezdődött: ennek során fontosság, gyakoriság és nehézségi fok szerint, valamint a létező és a tervezett végzettségekhez kapcsolva kellett meghatározni a könyvtári területen végzett munka fázisait. A következő lépés a könyvtáros asszisztens és a segédkönyvtáros mint foglalkozás *kompetenciaprofiljának* kialakítása volt, itt az előzőleg meghatározott munkafolyamat egyes részeihez kellett rendelni a feladat elvégzéséhez szükséges szakmai ismereteket és készségeket, a módszer-, a társas és a személyi kompetenciákat. A két munkakör tartalmi leírásában a következőképpen definiáltuk a különbségeket. Az asszisztens olyan középfokú szakképesítéssel rendelkező könyvtári szakember, aki okleveles könyvtáros irányítása mellett látja el a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb munkaterületein a dokumentummal és szolgáltatásával kapcsolatos, meghatározott szabályok szerinti könyvtárkezelési, könyvtártechnikai rutinfeladatokat, valamint a könyvtár működéséhez szükséges ügyviteli és iratkezelési adminisztratív feladatokat. A segédkönyvtáros pedig olyan emeltszintű szakképesítéssel rendelkező könyvtári szakember, akinek képzése a középfokú szakképzettségre épül, szakmai elméleti és gyakorlati ismeretei valamennyi könyvtártípusban alkalmassá teszik okleveles

könyvtáros ellenőrzése és jóváhagyása mellett a nagykönyvtárak kvalifikált részfeladatainak elvégzésére, kivételes esetben a kisebb települési és szakkönyvtárak, illetve települési szolgáltatóhelyek önálló működtetésére is.

2008. július végén jelent meg az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről szóló 20/2008. (VII. 29.) OKM rendelet⁴, amely 45. sorszámon vette nyilvántartásba a segédkönyvtáros képzést; és e képzés részsakképesítéseként megújított tartalommal határozta meg a könyvtári asszisztens képzést is. Így végre megnyugtatóan tisztázódott az utóbbi elnevezés szemantikájának és helyesírásának korábbi „zürzavara” is: könyvtáros asszisztens vagy könyvtárosasszisztens helyett a ’könyvtári asszisztens’ kifejezés lépett életbe – nem utolsósorban a MKE–IKSZ oktatási és képzési munkacsoportjának javaslatára.

A képzést a rendelet hét modulba szervezi:

- Közgyűteményi feladatmegosztás (asszisztens és segédkönyvtáros modul)
- A könyvtárak működése (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári gyűjteményszervezés (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári állománygondozás (asszisztens modul)
- Könyvtári feldolgozó munka (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári olvasószolgálat (asszisztens modul)
- Könyvtári tájékoztatás (segédkönyvtáros modul)

Egy-egy modul szerkezete a feladatprofil és a tulajdonságprofil kettőséből épül fel, utóbbiakon belül szakmai kompetenciák és készségek, személyes, társas és módszerkompetenciák felsorolásából áll. A részsakképesítés három modul teljesítése után szerkezhető meg; az elmélet és a gyakorlat aránya a teljes képzésben 40/60 százalék.

A segédkönyvtáros képzés az iskolarendszeren kívüli képzési formák közé tartozik, így a jogszabályban rögzített szakmai és vizsgakövetelmények mellett nincs rendeletileg előírt, kötelező érvényű képzési programja. Mivel már a korábbi képzési forma oktatása is zajlott vidéki helyszíneken is, az új képzés esetében is fontossá vált az egységesség: ezért a Könyvtári Intézet az ágazati minisztérium Könyvtári osztályának támogatása mellett vállalkozott arra, hogy saját, 450 órára (350 kontaktóra, kétszer 50 óra köz-, illetve szakkönyvtárban elvégzett szakmai gyakorlat) kidolgozott *képzési programját* felajánlja „közös használatra”. A képzés megkezdése előtt, 2008 szeptemberében a potenciális képzőhelyek részvételével megtartott értekezleten a program konszenzussal elfogadásra került. Ugyanekkor született egyetértés a modulok befejezését követő, rendeletileg előírt, ún. modulzáró vizsgák egységes tartalmáról és formájáról, valamint a kétszer ötven órás szakmai gyakorlatnak a modulok tudásanyagához csatlakozó tartalmáról és lebonyolításának módjáról, valamint a gyakorlat alóli felmentés kritériumairól.

A segédkönyvtáros képzés első, egyéves időtartamú tanfolyamát a Könyvtári Intézet indította 2008 szeptemberében, majd keresztfél éves tanfolyam-indulással követte a Könyvtári Intézetet a budapesti BMGE OMIKK és a miskolci megyei könyvtár, 2009 szeptemberében pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mellett további három megyei könyvtár (Szeged, Győr, Eger). Azóta – egyszeri vagy többszöri alkalommal – szervezett már képzést a fentiek mellett a nyíregyházi, a szekszárdi, a szolnoki és a pécsi megyei könyvtár is. Az újonnan kialakított képzés első

tapasztalatairól a Könyvtári Intézet – mivel onnan már korábban is kapott támogatást és szakmai tanácsokat – többször tájékoztatta az oktatási képzési munkacsoportot is. 2010 novemberében a képzőhelyeken összegyűjtött tapasztalatok alapján sor került a képzési program frissítésére, módosítására: új témák bevezetésére és – az összórászám megtartása mellett – egyes tantárgyak óraszámának átalakítására.

A szakmai zsargonban csak „szvk”-ként (a „szakmai és vizsgakövetelmények” kifejezés rövidítése) emlegetett rendelet tartalmazza a képzés *vizsgakövetelményeit* is: valamennyi modul esetében meghatározza a vizsga tartalmát (vizsgafeladat), vizsgatevékenységeit (szóbeli, írásbeli, gyakorlati), időtartamát és a súlyozott, százalékokban rögzített értékelési módot. Az öt szóbeli, három írásbeli és négy gyakorlati, azaz összesen 12 vizsgatevékenység rendeletben meghatározott módjának minél zökkenőmentesebb lebonyolítása érdekében a Könyvtári Intézet a minisztérium Könyvtári osztályának támogatása mellett 2008 novemberében megpályázta a segédkönyvtáros könyvtári asszisztens rész-szakképesítéssel elnevezésű szakma (és emellett további két könyves szakma: a könyvesbolti eladó antikváriumi kereskedő ráépüléssel, és a restaurátor technikus szakképesítés-ráépülés könyv- és papírestaurátor szakiránya) vizsgáztatási jogát. Az első képzések befejezése óta eltelt mintegy három év alatt az intézetben és a különböző képzési helyszíneken összesen mintegy 530 vizsgázó teljesítette sikeresen az előírt követelményeket.

2011 júniusában a kormány *szakképzés-fejlesztési koncepciót*⁵ fogadott el, amelyben hangsúlyozottan jelent meg az Országos Képzési Jegyzék formai, tartalmi megújításának, átdolgozásának szükségessége, emellett a moduláris OKJ 2007. évi bevezetése óta eltelt időszakban összegyűlt tapasztalatok, és a gazdasági környezet változása is alapot szolgáltatott a 2011 őszén elkezdett tartalmi felülvizsgálat elvégzésére. A felülvizsgálat koordinátori szerepét – a hasonló tapasztalatokkal már rendelkező *Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézettel* (2012. január elsejétől: *Nemzeti Munkaügyi Hivatal Szakképzési és Felnőttképzési Igazgatóság*) együttműködve – a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara látta el. Az OKJ átdolgozásának konkrét céljai között az alap- és részszakképesítések számának, illetve az egyes szakmákhoz tartozó modulok számának csökkentése, a szakképesítések kompetenciaprofiljainak, a modulok szerinti számonkérésnek és az iskolarendszeren kívüli képzések óraszámainak felülvizsgálata jelent meg.⁶

A fejlesztésben való részvételre a könyvtáros szakmaterület tekintetében ismét a Könyvtári Intézet kapott felkérést. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kérésére első lépésként 2011 novemberében megszereztük és az ágazati minisztérium Szakképzési és Felnőttképzési osztályának közvetítésével az OKJ-s jogszabályok módosítását felügyelő *Nemzetgazdasági Minisztérium Szakképzési és Felnőttképzési Főosztályára* juttattuk el a könyvtáros szakmai szervezeteknek a segédkönyvtáros szakképzés megtartását támogató nyilatkozatát. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség egyaránt amellelt tett hitet, hogy a könyvtári szolgáltatás rendszerszerű működtetése megkívánja a felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosok mellett – a munkaerő-piaci és szakmai megfontolások alapján – a színvonalasan dolgozó nem diplomás könyvtári szakemberek jelenlétét a könyvtárakban, és a szakma ennek a feltételnek az OKJ-s szakképzés keretei között tud optimálisan megfelelni. A szakmai szervezetek támogatása és az OKJ-átalakítás ideje alatt tartott értekezleteken az intézet által minden alkalommal hangoztatott szakmai indoklás ellenére – miután a képzések szá-

mának radikális csökkentése erősebb érvek bizonyult – a szakképzés megőrzése a segédkönyvtáros szakma esetében sikerült, a könyvtári asszisztens részzakképesítés esetében azonban, sajnos, nem.

2012 februárjában és márciusában a fejlesztés második lépéseként a Könyvtári Intézetben sort kerítettünk a segédkönyvtáros képzés moduljainak módosítására. Megtartottuk a képzés bemeneti feltételeként a sikeres érettségi vizsgát, az átalakítás általános feltételeinek megfelelően a gyakorlati képzési idő növelése mellett javaslatot tettünk a képzés eddigi óraszámának megtartására; és hétről háromra csökkentettük a képzés moduljainak számát – természetesen anélkül, hogy a modulokba foglalt tudástartalom a korábbiakhoz képest sérülést szenvedett volna:

- A könyvtári rendszer működése
- Könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás
- Könyvtári olvasószolgálat és tájékoztatás

A modulokon belül rögzítettük a szakmai ismeretek és készségek, valamint a szintén előírás szerint csökkentett számú módszer-, személyes és társas kompetenciák rendszerét.

Az OKJ-módosítás előírásai szerint megterveztük az új szakmai és vizsgakövetelmények átalakítását, ez az eddigi 12 vizsgatevékenység komplex (szóbeli, írásbeli, gyakorlati) vizsgává formálását jelentette. Központi írásbeli vizsgatevékenységként a könyvtári rendszer működése, a könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás szakmai ismereteire vonatkozó írásbeli feladatlap kitöltését, gyakorlati vizsgaként egy adott könyvtártípus gyűjtőköri és könyvtárhasználati szabályzatának összeállítását, szóbeli vizsgaként pedig az elsajátított szakmai ismeretek alapján összeállított, kétkomponensű központi tételsorból húzott kérdésekre adott feleletet határoztuk meg. Mindezekkel reményeink szerint elérhetővé válik a vizsga időtartamának csökkentése és áttekinthetőbbé a szerkezet a modulok vizsgákéhoz képest, valamint – merthogy ennek minden hátrányát nemcsak képzőként, de vizsgaszervezőként is viseltük eddig – egyszerűsödik a vizsgákkal kapcsolatos dokumentáció vezetése.

2012. július elején megjelent az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) kormányrendelet, amely az új rendszer általános bevezetését ugyan 2012. szeptember elsejétől írja elő, az iskolarendszeren kívüli képzési formák esetében azonban kivételt tesz: egyrészt lehetőséget biztosít arra, hogy a 2012. szeptemberében indult képzéseket még a régi szakmai és vizsgakövetelmények szerint lehessen lebonyolítani, másrészt 2013. január elsejére tolja ki az új forma bevezetését. A rendelet szerint a 383-as sorszámon rögzített segédkönyvtáros képzés továbbra is a kultúráért felelős miniszter hatáskörébe és a *Művészet, közművelődés, kommunikáció* elnevezésű 4-es szakmacsoportba tartozik; tanulmányi rendje az iskolarendszeren kívüli képzési formának megfelelően tanfolyami képzés. A rendeletben az óraszámok a felnőttképzési szakmai szervezetek kérésének megfelelően végül -tól-ig formában kerültek rögzítésre, a segédkönyvtáros képzés esetén megszabott óraszámok kereteibe (360–540 óra) az általunk eddig is használt és a továbbiakra is tervezett 450 óra elfogadható középértékkel fér bele. A korábbi OKJ-hoz képest teljesen megváltozott a szakképzések szintjeinek besorolása, többek között külön szint jelzi az iskolarendszerű és az

iskolarendszeren kívüli képzéseket – sajnos azonban erre a módosításra a szinteket meghatározó régi számok felhasználásával, de mögöttes tartalmuk radikális megváltoztatásával került sor, ez a későbbiekben még okozhat majd félreértéseket. Mindez a segédkönyvtáros képzést is igen erőteljesen érinti, mert a szakképesítés az eddigi 54-es szint (amely az érettségi mint bemenet mellett az ún. emelt szintű képzési formát is jelentette) helyett a továbbiakban 52-es szintű lesz, azaz a szint új fogalommagyarázata szerint érettségi végzettséghez kötött és iskolarendszeren kívüli szakképzésben megszerezhető *felső középfokú szakképesítésként* került meghatározásra. Az ehhez a képzési szinthez kapcsolt négyes nemzetközi ISCED-szint meghatározása viszont pontosan megadja a segédkönyvtáros képzés felvállalt célját: közvetlenül a munkaerőpiacra történő belépést biztosítani hivatott képzési forma.

Befejezésként

A közösen végzett céltudatos és célirányos tevékenységeknek csak a Könyvtári Intézet nézőpontjából kiemelt eredményeit igyekeztünk ünnepi csokorba kötni. Az is köztudott, hogy ezzel egyidejűleg Bényei Miklós jelentős könyvtárvezetői, egyetemi oktatói és tudományos kutatói tevékenységet is folytatott és folytat; munkásságával akadémiai doktori minősítést szerzett. Gazdag tudását és tapasztalatait mindig a háttérből, szinte észrevétlenül terjesztette ki a könyvtárügyben tevékenykedő intézmények, szervezetek, maga a könyvtáros szakma és az egész társadalom javára. Nyilvánvaló tehát, hogy ez a folyamat ezután sem állhat meg: az új feladatok, az új kihívások folyamatosan előttünk állnak, és további támogatást, közös erőfeszítéseket követelnek.

JEGYZETEK

- 1 A teljes dokumentációt ld. <http://ki.oszk.hu/content/konyvtarosi-eletpalya-vonzobbe-tetele> [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 2 A témával részletesen a tanulmány harmadik fejezete foglalkozik.
- 3 A CERTIDoc a következő minősítési szinteket határozza meg: asszisztens, technikus, menedzser, szakértő. A leírás és a feladatmeghatározás szerint az asszisztens szintnek a magyar képzési rendszerben a könyvtári asszisztens, a technikusnak pedig a segédkönyvtáros felelhet meg.
- 4 A rendeletet a továbbiakban egyszer módosították (e módosítás azonban a mi szakképzésünket nem érintette), így jelent meg a napjainkig, azaz 2012. augusztus 31-ig hatályos 25/2010. (V. 14.) OKM rendelet.
- 5 A szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasági igényekkel való összehangolására vonatkozó koncepcióról szóló 1198/2011. (VI. 17.) Korm. határozat: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140638.204715 Ezt megelőzően már a 2012. január elsején életbe lépett 2011. évi CLXXXVII. szakképzési törvény is változtatott az OKJ tartalmára vonatkozó előírásokon.
- 6 Az átalakítási munkálatok során résztvevőként a Könyvtári Intézet hozzájutott valamennyi, a kormány számára készített előterjesztéshez, az átalakításra vonatkozó információk döntő többsége e dokumentumokon alapul.

IRODALOM

- Bartos É. 2006. A könyvtárosok jövője: a könyvtárosképzés jövője. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 9. szám. 404–408. p.
- Bényei M. (szerk.) 2011. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009. Budapest: MKE. 758 p.
- Bényei M. 2005. Nyitott kérdések a könyvtárosképzésben. = Könyvtári Figyelő, 15. (51.) évf. 1. szám. 13–18. p.
- Grebot Á.–Hangodi Á. 2008. Könyvtári és információs szakemberek kompetenciái, tulajdonságai, minősítési szintjei. = Könyvtári Figyelő, 18. (54.) évf. 1. szám. 22–34. p.
- Hangodi Á.–Törökné Jordán K. 2007. A könyvtárosok hétéves továbbképzése 2000–2006. A Könyvtári Intézet tapasztalatai. = Könyvtári Figyelő, 17. (53.) évf. 1. szám. 28–44. p.
- Pálvölgyi M. 2005. Az informatikus könyvtárosképzés helyzete és tendenciái. Veszélyek és lehetőségek. = Könyvtári Figyelő, 15. (51.) évf. 1. szám. 19–29. p.
- Szabó S. 1973. A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái. = Könyvtári Figyelő, 19. évf. 1. szám. 50–56. p.

FORRÁSOK

- 150/1992. (XI. 20.) kormányrendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezésére: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=17700.222324 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 20/2008. (VII. 29.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117139.167307 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 30/2008. (XI. 24.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések megszerzésére irányuló szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményekről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117439.167924 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 25/2010. (V. 14.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117439.167924 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- Forgács A. (összeáll.) ISCED – Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iskolarendszerek-forgacs-isced> [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]

Bartos Éva–Hangodi Ágnes

Álláskeresés napjainkban egy frissdiplomás pályakezdő szemüvegén keresztül

A sikeres államvizsga után, majd a diplomaosztón – valószínűleg – kivétel nélkül mindenki ott motoszkál az „igen, megcsináltam, enyém a világ” érzése. És ez így is van jól. Ezzel a lelkesedéssel, „ki, ha én nem” lendülettel látunk neki munkát keresni. Aztán eltelik egy-két hónap, megkapjuk az élet első igazi pofonjait – kevésbé szerencsések talán vitatkoznának velem –, majd a helyi munkaügyi központban találjuk magunkat.

Szétnézünk: rajtunk kívül egy, legfeljebb két frissdiplomás várakozik a többségében általánost vagy szakmunkásképzőt végzettek tömegében. A félreértések elkerülése végett: tisztelem a munkájukat, és tudom, hogy nem ennék reggel friss zsömlét a földműves, a molnár és a pék munkája nélkül. Azonban ebben a helyzetben az ember önkéntelenül is gondolkodni kezd: mit keresek én itt? Arról volt szó, hogy diplomásként könnyebb elhelyezkedni; arról, hogy ha tudsz angolul és a számítógép sem csupán ismeretlen fémdoboz számodra: tiéd a világ. Becsaptak.

Aztán folytatjuk: megírjuk a következő motivációs levelet, ha szerencsénk van, interjúra is bejutunk, ha még nagyobb szerencsénk van, választ is kapunk. Egyre több kudarc ér bennünket, legszívesebben feladnánk, vagy egyszerűen csak ordítanánk a „miért pont én”, „mit rontok el folyton” jól ismert frázisát. Jó lenne, ha ilyenkor kézen fogna minket valaki és elmondaná: nem egyedí a problémánk, más is átéli ugyanezt. Ezzel a céllal írónak e cikk sorai, és ezzel a céllal született a 2012. évi Vándorgyűlés kerekasztal-beszélgetése¹ is. Mind az ott elhangzottak, mind az azt előkészítő levelezések és beszélgetések, a megkérdezettek tapasztalatai nagy segítséget jelentettek e cikk megírásában, amelyet ezúton is köszönök.

Egyvalamit már az elején leszögeznék: nem könnyű ma Magyarországon elhelyezkedni, és nem csak könyvtárosként. Ahogy azt a kerekasztalon Szögi László is kiemelte: tisztában kell lenni azzal, hogy „*rendkívül nagy a munkanélküliség, az értelmiségi munkanélküliség is*”.

Bartos Éva 2007-es felmérése alapján a meghirdetett könyvtáros álláshelyek mennyisége nincs egyensúlyban a területen állást keresők számával². A probléma sokakat foglalkoztat, Kiszl Péter is felveti egy 2010-es írásában: „*Az is húsbavágó kérdés lehet, hogy ekkora létszámban el tudnak-e helyezkedni ma Magyarországon a szakon frissen végzettek? Egy biztos: könyvtárosként nem.*” A tanár úr megoldásként, a szakmát szélesebb körben értelmezve, a versenyszféra igényeinek megfelelően átalakított képzést javasol: „*Egyetlen megoldás kínálkozik tehát: nyitni a non-profit szektor más intézményei felé, illetve – a korábban sokat bírált momentumként –, a versenyszféra számára is kell képezni információs szakembereket.*”³

Ez sokak számára kínálhat megoldást, de mi a helyzet azokkal a fiatalokkal, akik közgyűjteményi könyvtárosok szeretnének lenni, nem pedig információbrókerek?

Bartos Éva a fentebb említett 2007-es tanulmányában ír a munkaerő-szükséglet egyensúlyáról, amelyet a pályára lépők és a pályát elhagyók közel azonos száma teremthet meg.⁴ Ennek megvalósulását manapság nagymértékben nehezíti a tény, hogy – amint azt Venyigéné Makrányi Margit a beszélgetés során elmondta – az önkormányzati fenntartású intézmények esetében a megüresedő helyeket nem engedik feltölteni. Bár Venyigéné a keleti megyékre vonatkozólag említette ezt, úgy tapasztalom, az ország többi részén sem kedvezőbb a helyzet. A könyvtárvezetőknek már-már harcot kell vívniuk, hogy az intézmény feladatainak ellátásához a megfelelő számú személyzet a rendelkezésre álljon, és nem csak az önkormányzati fenntartású könyvtárak esetében. Több ismerős kollégától is hallottam már, mennyit küzd a főnökük a fenntartóval az új személyek felvételének csak a lehetőségéért is.

Tehát, miközben a könyvtárakat személyesen felkeresők száma az elmúlt tíz évben nagyjából azonos maradt, a távhasználat pedig sokszorosára növekedett⁵, az őket kiszolgáló könyvtáros gárda létszámának megtartásáért a vezetőknek háborút kell vívniuk a fenntartóval.

A kérdés maradt: mi a helyzet azokkal az „elvetemültekkel”, akik – sokunkhoz hasonlóan – éhbérért is, de a könyvtárosi munka mellett teszik le voksukat? Mit tehet akkor napjainkban egy elszánt, a szakmában dolgozni akaró fiatal? Mi mindennel kell ma szembesülnie egy fiatal álláskeresőnek? Mivel találja szemben magát a keresgélés, majd az interjú során? Lássuk hát egyenként a főbb pontokat!

Mobilitás...

Mender Tiborné többször is említette a beszélgetés során, mennyire fontos, hogy a fiatalok mobilisak legyenek. Ezt én is nagyon fontosnak tartom. A helyzet azonban nem ennyire egyszerű. Ideális esetben igen, de kevés az ideális eset. Mit tehet a fiatal, ha már házas vagy komoly párkapcsolatban él? Költözzön a munkahely miatt 150-200 kilométert és próbálkozzon a távkapcsolattal? Ismerek olyan fiatal könyvtárost, aki Budapesten dolgozik (és lakik), a férje pedig Eger mellett. Több mint egy éve próbál váltani, sikertelenül. Pedig mobilis...

Mit tehet az, akinek betegek vagy idősek a szülei? Ha nem tud ápolót felvenni hozzájuk (közalkalmazotti fizetésből ez igencsak nehéz lenne), hagyja őket magukra? Nem lenne túl emberséges. Ismerek egy pályakezdő kollégát, akinek „csak” az édesanyja beteg, nem szorul állandó ápolásra, de sok dolog van, amit már nem tud megcsinálni önállóan. Testvéreivel kötött megállapodást, hogy felváltva töltik otthon a hétvégéket, hogy tudjanak neki segíteni. A munka miatt költözne, csak épp nem az ország másik végébe. Tehát mobilis, ám kompromisszumokkal.⁶

Persze ott van a másik oldal is. Az ideális háttérrel rendelkező jelentkező, aki körömszakadtig ragaszkodik saját megyéjéhez, régiójához, szűkebb hazájához. Bevallom, régebben én is ilyen voltam, rettegettem Budapesttől, valahogy nem tudtam megbarátkozni vele. Szerencsére ma már más a helyzet, de ez annak idején valóban megnehezítette az álláskeresőmet. Páll Zoltán, az MTA fiatal könyvtárosa is említette, hogy időbe telt, mire nyitni tudott a főváros felé. Úgy vélem, a mobilitáshoz ilyen szempontból kicsit önmagunkkal kell megküzdeni, ami nem egyszerű, de nem is lehetetlen. Ha pedig sikerül, rögtön szemben találhatjuk magunkat a következő problémával, ami nem más, mint a

Távolság...

A könyvtárak vezetői sajnos, évről évre szűkebb költségvetési keretből kénytelenek gazdálkodni: van, ahol könyvre, van, ahol fűtésre nem futja. Érthető tehát, ha az ingázók távolsági és helyi járatos bérlettámogatására nem szeretnének költeni. Amit viszont nem értek: ha a leendő munkatárs lakóhelyének távolsága döntő tényezőként esik latba – ezt jó esetben már az állás meghirdetésekor is tudják, hisz’ az éves költségvetés előttük van – miért hívnak be olyan jelentkezőket, akik a lakóhelyük távolsága miatt már abszolút esélytelenek? Ezt sokszor egész nyíltan vállalják is. Az alábbi történet velem esett meg egy fővárosi könyvtárban (jómagam borsodi vagyok). A bemutatkozás után rögtön átadtam az erkölcsi bizonyítványom másolatát, mondván, az önéletrajzomban ígéretet tettem, ha rendelkezésemre áll a friss, bemutatom. Válasz: „*Á, szavahihető, plusz két pont. Budapesti lakcíme van? – Nincs. – Á, mínusz tíz pont.*” Oh, tehát, ha itt laknék, de nem volnék megbízható, máris előnyöm lenne? Mondanom sem kell: nem vettek fel. A helyzet természetesen nem egyedi. Volt olyan levélíró, aki arról számolt be, hogy a HR-es elárulta neki, hogy még az sem mindegy, melyik kerületben lakik valaki.

Azonban meg kell említeni a kivételt is. Kisvárosi könyvtár, nyugdíjba vonuló kolléga, az álláshely önkormányzati jóváhagyással meghirdetve. Javában gyűlnek a pályázati anyagok, amikor a testület váratlanul közli: anyagi megfontolásból mégsem kellene betölteni a megüresedett kolléga helyét. A vezetőnek sikerült kiharcolnia, hogy hozzájáruljanak a felvételhez, azzal a megkötéssel, hogy három hónap múlva, a következő évi költségvetés tárgyalását követően mondják meg, véglegesítheti-e az új személyt. Ennek ismeretében a vezető csak a helyi és környékbeli pályakezdő és munkanélküli lakosokból válogatott – „*fontos szempont volt, hogy ne verje magát költségbe senki a vidékről való felköltözéssel*” –, a kialakult helyzetről pedig tájékoztatta az interjúra behívottakat. Egy pályakezdőt vettek fel, akinek sajnos, a megadott határidő után távoznia kellett, nem kapták meg ugyanis a státust.

Sógor, koma, keresztapa, avagy ismerős nélkül valóban nem megy?

Sokak szerint ismeretség nélkül nem lehet ma elhelyezkedni Magyarországon. Rengeteg levélíró panaszkodott erről. A kerekasztal-beszélgetésen a három pályakezdő közül ketten is elmondták, volt már, hogy így sikerült munkába állniuk. Annak idején nekem is segítettek, egy volt tanárom ajánlása – a jelenlegi főnököm elmondása alapján – sokat nyomott a latban a felvételi döntés során. Mivel nemcsak határozott idejű szerződéses munkaviszonnyal rendelkezem, hanem tapasztalattal is arról, hogy idő kell, mire sikerül elhelyezkedni a pályán, egy ideje én is keresgélek. Az ajánlóleveleim száma, csakúgy, mint az ismerőseimé, azóta tovább gyarapodott. Tehát, ha tényleg csupán ismeretség kellene a sikerhez, már rég sikerülnie kellett volna. Ezek szerint mégsem ilyen egyszerű a helyzet? Szögi László elmondása alapján ő még úgy nem vett fel munkatársat, mert odaszóltak neki. Úgy tűnik ezzel nincs egyedül: volt egy csoporttársam, az édesanyja szakmailag elismert könyvtáros egy nagyobb közkönyvtárban, ahol – méretéből kifolyólag – adódott több álláslehetőség is az évek során, a lányának mégsem tudott segíteni. Általáno-

sítani természetesen nem lehet, hiszen a könyvtárvezetők is csak emberek, így sokfélék. Én úgy látom, jó, ha van ismerősünk, de pusztán ez – kevés a sikerhez.

Gyakorlat és tapasztalat...

Számottevő panaszos levelet kaptam, amelyben arról írtak, hogy nagyon sok helyen elvárás a tapasztalat, az a bizonyos egy-három év kategória. Ennek következtében rengeteg állást vagy eleve meg sem tudnak pályázni, vagy ha mégis megpróbálják: az állásinterjún közlik velük, hogy kellő gyakorlat híján bizony kiestek a pikszisből.

Úgy gondolom, ennél a pontnál a hallgatók mellett a képzőintézmények is sokat tehetnek a megoldás érdekében. Kiszl Péter szerint ugyanis a szakmai gyakorlatok óraszámának emelkedése egyértelműen segíti a munkaerő-piaci beilleszkedést.⁷ A hazai egyetemek, főiskolák heterogén gyakorlat-oktatói módszereket alkalmaznak. Hol több, hol kevesebb óraszámot írnak elő. Alapképzésben a legkevesebb 180 óra, a legmagasabb pedig 360. Van, ahol az alapvető elméleti anyag elsajátítását követően, van, ahol azzal egy időben folyik a szakmai gyakorlat, de olyan intézmény is létezik, ahol e kettőt ötvözik. Van, ahol több könyvtártípusban kell teljesíteni a gyakorlatot (ennek megfelelően egy-egy helyen viszonylag kevés időt tölt a hallgató), van, ahol egy intézményben is letölthető az előírt óraszám.⁸

Nem tisztem eldönteni, melyik módszer célravezetőbb, jelen írásommal nem is ez a célom. Egy biztos: a munkahelyek nagy többsége által elvárt „legalább egy év”-et egyik intézményben sem közelíti meg a gyakorlati idő.

Mit tehet akkor egy elszánt hallgató, aki a szakmában akar elhelyezkedni? Gondolom, válasszként sokaknak eszébe jut, hogy jelentkezzen gyakornoknak. Akár önkéntesként, bér nélkül, akár fizetéssel. Erről vegyesek a tapasztalataim: a két típust mindenképp külön kell választani. Nézzük az első típust, az ingyen munkae-
rőt. Én úgy látom, Magyarországon erre még nincsenek felkészülve a könyvtárak. Azt hihetnénk, kapnak az ingyenes munkatárs lehetőségén, a valóság azonban ettől teljesen eltér. Személyes tapasztalatom alapján mondhatom: válaszra sem nagyon méltatják a próbálkozót.

Természetesen alkalmaznak gyakornokokat a hazai könyvtárakban – az utóbbi típusból (bérezéssel). Ebben az esetben vagy meghirdetik a lehetőséget – egy levélírómnak így sikerült elhelyezkednie: megszerették, és amint lehetőség nyílt rá, felvették –, vagy célzottan kiválasztják a személyt. Egy másik lány a főiskola utolsó évében így gyakornokoskodhatott egy évig. Vele kevésbé szerencsés módon közölte az akkori igazgatónő, hogy:

„Jó munkaerő lennél, kár, hogy nő vagy. A nőekkel csak a baj van, gyereket szülnék, gyes-re mennek, lebetegszik a gyerek...”

Így hát helyette egy „kevesebb gonddal járó” férfit vettek fel.

Ezzel el is érkeztünk egy másik fontos ponthoz, ez pedig a nőket érintő diszkrimináció az álláskereső során. Mert ez – tetszik, nem tetszik – bizony egy elnöiesedéssel vádolt szakmában is létezik.

Nőkérdés hölgyválasszal...

Egy fecske nem csinál nyarat. Tisztában vagyok vele, hogy egyetlen írással nem fogom tudni megváltoztatni azon vezetők hozzáállását, akik szerint a fiatal nők „problémás esetek”. Annak is nagyon örülnék, ha annyit sikerülne elérnem, hogy a lányok felkészültebben tudják kezelni az ilyen helyzeteket – és ne megszeppenve pislogjanak, mint én szoktam. A beszélgetésen arccal és névvel nem vállalta senki, hogy erről beszéljen; levelekben azonban sokan megosztották velem, milyen diszkriminatív kérdésekbe futottak már bele állásinterjúkon. Következzék hát ezekből egy rövidke válogatás:

- Van gyermeke?
- Tervez -e gyereket a közeljövőben?
- Mikorra tervezi a gyermekvállalást?
- Egyedül költözne, vagy együtt él valakivel?
- Három gyerek mellett ezt nem lehet vállalni. (A hölgy egyetemista évei alatt lett anya.)

Felkészülni lehet, megérteni és megszokni azonban nem. Nekem legalábbis még nem sikerült.

Tiszán innen, Dunán túl...

A kerekasztalon felvetődött a kérdés: számít-e a felvételi döntés során, hogy hol, melyik főiskolán, egyetemen végzett a jelentkező? Jelenleg 12 felsőfokú könyvtárosképző hely van Magyarországon. Ennek következtében a könyvtárvezetőknek lehetőségük van szelektálni a jelentkezők közül.⁹

Venyigéné szerint szakmánkban nem alakult ki egyelőre olyan szintű túlképzés, mint a pedagógusok esetében, hogy azt kelljen mondani bárkinek is egy felvételi eljárás során, hogy köszönöm, ha Ön itt végzett, tovább már nem is érdekel. Kiszl Péter szerint az első MA-s felvételik folyamán vált nyilvánvalóvá, mennyire eltérő színvonalú diplomákat is adnak ki az intézmények.¹⁰

Mielőtt bárki azt gondolná, hogy sikerült felállítanunk egy rangsort, ki kell ábrándítsam. A beszélgetés folyamán az derült ki: sokkal fontosabb, mit tud az egyén, mint az, hogy hol végzett. A tehetséges hallgatók száma ugyanis nem változott – ahogyan azt Szögi László mondta: ugyanannyi a tehetséges fiatal, mint régen, csak most nem száz végzettből ötven, hanem ötszázból. A közvéleményben elitintézményként szereplő képzőhelyről is láttam már kikerülni szakbarbár kollégát, és fordítva is: kevésbé elismertből igazi talentumot. Úgy vélem, ezzel nem vagyok egyedül.

Önéletrajz, motivációs levél, interjú...

Szögi tanár úr segítségével hamar fény derült az önéletrajzok legnagyobb hibájára, amire a többi vezető heves bólogatással reagált, jelezve egyetértését: „Az egyik, ami engem mindig bosszant: hogy manapság már gimnáziumban megtanítják a fiatalokat, hogy [...] kell ezt az amerikai életrajzot megírni, és minnek kell

lenni a motivációs levélben. Következésképpen, ezek a levelek teljesen egyformák: mindenki csapatjátékos, mindenki halálosan motivált és mindenki csak azt szereti, ami éppen az adott munkahelyen van. Ez annyira általános, és annyira értelmetlen, hogy ezeket a leveleket vagy el sem olvasom, vagy ostobaságnak tartom.”

Ezzel szemben – mint kiderült – sokkal jobban érdekelné őket az, hogy tudjuk kifejezni magunkat, mik az erősségeink, gyengéink (!), hogy mennyire ismerjük saját magunkat, és ami a leglényegesebb: milyen emberek vagyunk.

Következzenek hát, mindenféle kommentár nélkül, a három vezető leghasznosabb tanácsai, meglátásai a témában:

„Az amerikai életrajztól is időnként kiráz a hideg. [...] Ez nem egy multinacionális vállalat, hanem egy értelmiségi munkahely, tehát engem sokkal jobban érdekelné már a levélben is az, hogy hogyan tud fogalmazni, mit tud leírni, tudja-e a lényegét röviden összefoglalni. [...] Ebből a szempontból alkalmatlan a dolog.”
(*Szögi László*)

„Visszatérő örök megfogalmazás, hogy szeretek olvasni és emberekkel [...] foglalkozni. Olvasni még nagyon sokan szeretnek azon kívül is, hogy könyvtárosok lennének. Emberekkel foglalkozni pedig, nagyon sokféle kereskedelmi és szolgáltató szektorban lehet.”
(*Mender Tiborné*)

„Nagyon kell vigyázni arra [...], hogy olyan dolgokat írjon bele [az életrajzba], amivel kapcsolatban neki valódi ismeretei vannak.”
(*Szögi László*)

„Nagyon fontos lenne, hogy [a motivációs levél] nagyon személyes legyen. Én azt várnám el a motivációs levélben, hogy igen, merje leírni, hogy ugyan én könyvtárosként végeztem, és úgy gondolom, hogy ezen a pályán szeretnék a jövőben is dolgozni, de bevallom, hogy a bibliográfusi tevékenység távol áll tőlem, vagy nem igazán szeretnék feldolgozóként elhelyezkedni, viszont azt látom, hogy az önök intézményében ezen vagy azon a területen számomra nyílna lehetőség, mert vannak ötleteim, elképzeléseim.”
(*Venyigéné Makrányi Margit*)

„Engem is az érdekel [...] hogyan fogalmaz, mennyire lényegre törő – legyen az szóban vagy írásban –, mennyire tudja az adott munkakörhöz a saját készségeit, jó tulajdonságait megjeleníteni.”
(*Mender Tiborné*)

„Amikre mi vágyunk vezetőként, hogy átjöjjön már az írásokból a személyiségből valami, érezzem meg, hogy ember, akinek vannak gyengébb pontjai és vannak erősebbek.”
(*Venyigéné Makrányi Margit*)

„Természetes, hogy azt nézem, hogy a megfelelő szakképzettsége, diplomája, egyebe az meg van-e, de onnan kezdve egy ilyen humán, értelmiségi munkahelyen engem az érdekel, hogy milyen ember.”
(*Szögi László*)

„A lényeg az, hogy milyen munkaerő és milyen ember.”
(*Mender Tiborné*)

„Nagyon fontos, hogy a munkaerő honnan jön [...] itt nem elsősorban a távolság érdekel.”
(*Mender Tiborné*)

„Az állásinterjúknak a lényege az, hogy egy kicsit jobban megismerjük a jelöltet, mert az önéletrajzok valóban végtelenül sablonosak, nemcsak a formát illetően, hanem a tartalmat is.” *Mender Tiborné*

„A beszélgetésnél [...] megpróbálok olyan kérdéseket feltenni, amelyek az általános műveltségére, az érdeklődési irányára, egyáltalán az értelmiségi élethez való hozzáállásával kapcsolatos.” *(Szögi László)*

„Engem sem az érdekel, hogy milyen a családi állapota, az sem, hogy a szülei mivel foglalkoztak, de nagyon fontos, hogy megismerjem, milyen élettapasztalattal rendelkezik, még ha 22 éves is. Egy nagyvárosban felnőtt, ragyogó szakmai tudással bíró könyvtáros nem biztos, hogy tud segíteni a terület ellátási munkában.” *(Venyigéné Makrányi Margit)*

„Nem kell az állásinterjúra öltönyben és nyakkendőben jönni a fiatalembereknek, úgysem abban fog járni munkába sem. Nem kell a lányoknak sötét szoknya, fehér blúz [...] de ne jöjjenek a fiatalemberek rövidnadrágban és atlétatrikóban, mert ezt egyébként sem fogom, megengedni.” *(Mender Tiborné)*

„Önmagát adja mindenki, úgyis ki fog derülni.” *(Mender Tiborné)*

„Tájékozódjon az adott intézményről.” *(Venyigéné Makrányi Margit)*

„A referenciák nagyon fontosak. Tehát, aki a gyakorlatát valahol letöltötte, és beírja [...] akár be is csatolhat referencialeveleket, az sokat jelenthet.” *(Mender Tiborné)*

Aktivitás...

Az aktivitást többen is kiemelték, mint a sikeres munkába állás kulcsfontosságú összetevőjét. Nemcsak a résztvevők, hanem a közönség soraiból hozzászólók is. Kóródy Judit például így fogalmazott: „*akiben van késztetés, tesz érte, az hamarabb jut eredményre*”. A beszélgetés során élő példa is akadt ennek bizonyítására, Hubay Miklós személyében. Miklósrá ugyanis a KATALIST-re feltöltött önéletrajza alapján figyelt fel jelenlegi főnöke, vagyis nem állást talált, hanem mintegy az állás találta meg őt. Mender Tiborné azt javasolta, nyugodtan küldjük el életrajzunkat a könyvtáraknak, hiszen, ha nem kötelező kiírni egy pályázatot, akkor a bennlévő életrajzokból válogatnak.

Ez mind biztatóan hangzik, hisz' az is. Ahhoz azonban, hogy az aktivitásról teljes képet kapjunk, szólnunk kell az árnyoldaláról is. Mert bizony nem figyelnek fel mindenkire, aki feltölti a Katalistre az életrajzát, és nem kap mindenki azonnal állást, ha beküldi pályázati anyagát egy könyvtárba. Ettől függetlenül tényleg érdemes lehet megpróbálni, hisz' sosem lehet tudni... Azonban érdemes felkészülni arra, hogy a legtöbb helyről még csak válasz sem fog érkezni. Ez utóbbi sajnos, nem csak a „nem írunk, ne válaszoljon” típusú helyzetekre igaz, ahogyan azt Giczi András szellemesen megfogalmazta blogjában.¹¹ Bár már ez is elég kiábrándító, és jócskán letöri az álláskeresőket lelkesedését; engem személy szerint sokkal inkább

elkeserít az, amikor interjú után „feledkeznek meg” a pályázóról. Mert – tisztelet a kivételnek – nem egy ilyen eset van. A pályázó időt, pénzt és energiát fordít az állásinterjúra, nem érdemel hát meg cserébe annyit, hogy értesítsék?

Egy dologban, azt hiszem, minden sorstársammal egyetértünk: szeretnénk, ha emberszámba vennének minket – ha a könyvtárvezetők a döntést követően nem csak a szerencsés választottat értesítenék. Nem kérünk nagy dolgot: egy egyszerű kör-e-mailt küldetni a titkárnővel igazán semmisség. Még a megszólítás is lehet sablonos: „Tisztelt Címzett”. Nekünk ennyi is elég.

Végezetül álljon itt egy kisebb válogatás a kerekasztalon elhangzott egyéb jó tanácsokból álláskereső számára:

„Az alapvetés az, hogy érdeklődjenek a szakma iránt. Az, hogy valaki szerez egy diplomát, az egy dolog, és az is, hogy otthon ül, és állást keres. Az is kérdés persze, hogy hogyan, mi módon, milyen intenzitással, de a [fontos az] hogy érdeklődjön a szakma iránt.” *(Mender Tiborné)*

„Az, hogy valaki intenzíven keressen állást, az nagyon fontos.” *(Mender Tiborné)*

„Az önismeret borzasztó fontos.” *(Venyigéné Makrányi Margit)*

„Én azt ajánlom mindenkinek, hogy ha valakit ilyen jellegű diszkrimináció ér, hogy megkérdezik, hogy mikor akar szülni, akkor az azonnal jelentse fel oda, ahhoz a hatósághoz, ahová kell.” *(Mender Tiborné)*

„Én az én kollégáimnak azt tanácsolom, hogy tervezzék meg ők is, hogy hogyan képzelik el az életüket, a családi életüket, és igazítsák hozzá a munkavállalást.” *(Kóródy Judit)*

„Azt ajánlom a fiatal pályakezdőknek, hogy csak olyan állásra jelentkezzenek, ahová releváns az ő végzettségük. Ha azt hirdetjük, hogy gimnáziumi érettségi, akkor ne jelentkezzenek diplomások.” *(Mender Tiborné)*

„Felesleges, önmagát áltatja az, aki olyan munkakörökre küldi be az önéletrajzát, ami számára nem releváns. Hirdetünk egy spanyol nyelvi referenci állást, és mindenki beküldi, aki nem tud spanyolul, holott az a kitétel.” *(Mender Tiborné)*

„Sokat kell tanulni, és akkor nagyobb munícióval megy az álláskereső.” *(Szögi László)*

JEGYZETEK

- 1 A beszélgetésen részt vettek: Mender Tiborné (OIK), Venyigéné Makrányi Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár), Szögi László (ELTE Egyetemi Könyvtár), Giczi András Béla (MTAK), Hubay Miklós (SZIE Egyetemi Könyvtár), Páll Zoltán (MTAK). Az előadás teljes

- hosszában megtekinthető az alábbi címen: http://videotorium.hu/hu/contributors/details/2858,Stefanecz_Maria
- 2 Bartos Éva: Diplomás könyvtáros állást keres [elektronikus változat]. – Szöveg. – Hozzáférés módja: <http://www.epa.oszk.hu/01300/01367/00132/97.htm> [Letöltés dátuma: 2012. október 15.] Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 12. sz. 3–11. p.
 - 3 Kiszl Péter: Ízlik-e a bolognai? A többciklusú informatikus könyvtárosképzés eddigi tapasztalatai [elektronikus változat]. – Szöveg. – Hozzáférés módja: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5263&issue_id=511 [Letöltés dátuma: 2012. október 15.]
 - 4 Bartos Éva: i. m.
 - 5 Az adatok forrásául a Könyvtári Intézet által készített statisztikai adatbázis szolgált: <http://ki.oszk.hu/content/magyarorszag-i-konyvtarak-es-iskolai-konyvtarak-statisztikai-adatai-1998-2009>
 - 6 A beszélgetés előkészítése során számos élettörténetet ismerhettem meg. Írásomba ezekből is válogattam, hogy teljesebb képet kaphassunk a probléma emberi oldaláról. Ezeket név nélkül közlöm.
 - 7 Kiszl Péter: i. m.
 - 8 Szerettem volna táblázatba foglalni a hazai gyakorlatot. Ehhez az intézmények weben fellelhető képzésleírását használtam (SZIE, DE, EJF), ahol ilyen nem volt elérhető, ott a tanszéken érdeklődtem. Sajnos, azonban a cikk leadási határidejéig csupán négy helyről érkezett meg a válasz (EKF, PTE, DRHE, SZTE). Teljes körű ismeretek hiányában nem tudtam elkészíteni a statisztikát.
 - 9 Lengyelné Molnár Tünde: Az informatikus könyvtárosképzés informatikai tartalma [elektronikus dok.]. – Előadás. – Hozzáférés módja: http://videotorium.hu/hu/recordings/details/753,Az_informatikus_konyvtaros_kepzes_informatika_tartalma [Letöltés dátuma: 2012. október 15.]
 - 10 Kiszl Péter: i. m.
 - 11 Giczi András Béla: Álláskergetés [elektronikus dok.]. – Szöveg. – Hozzáférés módja: <http://cogitointerruptus.blog.hu/2012/04/13/allaskergetes> [Letöltés dátuma: 2012. október 13.]

Stefanecz Mária

MINŐSÍTETT KÖNYVTÁR

2013. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján Balog Zoltán emberi erőforrások miniszter és L. Simon László kultúráért felelős államtitkár ünnepélyes keretek között Minősített Könyvtár címet adományozott a Bródy Sándor Könyvtárnak. Az indoklásban kifejtették, hogy az egri megyei és városi könyvtár dolgozói a minőségirányítás módszereinek alkalmazásával jelentős eredményeket értek el az olvasók elégedettségét kivívó szolgáltatásaik fejlesztésében.

**Az elismerő cím elnyeréséhez szívből gratulálunk
a könyvtár valamennyi munkatársának!**

Az Europeana Awareness projekt és egy konferencia Spanyolországban

Az Europeana az Európai Unió programjai között kiemelt helyet foglal el. A program nagy lendülettel indult¹, ami az elmúlt évek alatt kissé lelassult. Ezért az európai digitális portál tartalmi és technológiai fejlesztésére folyamatosan újabb és újabb projekteket írnak ki. 2012-ben tartalomfejlesztésre 26, technológiafejlesztésre hat, míg a tartalom és a technológia együttes fejlesztésére szintén hat különböző projektet futtatnak az Europeana keretei között.

A tartalomfejlesztési projektek felosztása hasonló az Europeana feltöltését koordináló nemzeti intézmények (ún. aggregátorok) rendszeréhez. Találunk közöttük szakterületi projekteket, amelyek egy-egy közgyűjteményi típushoz tartoznak. A *Natural Europe* például a természettudományi múzeumok, az *European Film Gateway* a filmarchívumok, az *APENet* a levéltárak, az *ATHENA* a múzeumok, az *Europeana Libraries* pedig a könyvtárak digitális objektumai metaadatainak feltöltését és a hozzájuk kapcsolódó technológiai és szabványosítási eljárásokat végzi. Léteznek különböző területeket és régiókat lefedő projektek is, ilyen például az *Europeana Local*, ami több mint ötmillió helyi jellegű dokumentum metaadataival gazdagította eddig a digitális portált. A speciális érdeklődés felkeltésére néhány tematikus projekt is indult: pl. az *Europeana Travel* (utazási tematika), az *Europeana Fashion* (divat) vagy az *Europeana 1914–1918* (az első világháború emlékei). Itt kell hangsúlyoznom, hogy az Europeana nem a digitális tartalmak „raktára”, hanem az objektumokat leíró adatok adatbázisa és szolgáltató portálja. Maguk az objektumok fizikailag az adatokat beküldő anyaintézményeknél találhatóak.

A technológia fejlesztését célzó projektek közül kiemelendőnek tartom az *ARROW+* programot, ami a digitális szövegekhez és képekhez kapcsolódó jogok nyomon követését teszi lehetővé. Egy másik kezdeményezés, az *EuropeanaConnect* a portálon történő több nyelvű keresés automatizálását tűzte ki célul.

A vegyes (technológiai és tartalmi) fejlesztési projektek között található például a kéziratokat és a hírlapokat digitalizáló két projekt (*Digitised Manuscripts to Europeana* és az *Europeana Newspapers*), valamint az *Europeana Awareness* program is.²

A Europeana Awareness projekt

Az Europeana futó projektjeinek legalább vázlatos szintű áttekintése azért is szükséges volt, mert az Europeana Awareness éppen ezek ismertségének megerősítését tűzte ki célul. A projekt ún. jó gyakorlatok hálózata (Best Practice Network) formájában működik az Europeana Alapítvány vezetésével.

A főbb célok:

- A használók, politikai véleményformálók, politikusok, kulturális örökségi szervezetek figyelmének felhívása az Europeanara minden tagországban, tartalmának fejlesztése és a használatának támogatása; annak a tudatnak a megerősítése, hogy a kulturális örökség a gazdaság hajtóereje és a tudás átvitelének előmozdítója.
- Az Europeana különböző indíttatású használatának támogatása a széles közönség számára (pl. pihenés, hobbi, kutatás, tanulás, családkutatás és turisztika), a használók ösztönzése a saját tartalmak létrehozására, a történetek digitális formában való elmesélésére és a társadalmi hálózatépítésre.
- Partnerkapcsolatok fejlesztése a jelenleg kevésbé képviselt négy területtel: a közkönyvtárakkal, a helyi levéltárakkal, a televíziós és rádiós szervezetekkel és a nyílt kultúra újrafelhasználóival (programozók, fejlesztők, kutatók és aktivisták).
- Új terjesztési csatornák kialakítása az Europeanában megjelenő tartalmak számára, amelyek turizmushoz kapcsolódnak.
- A kulturális intézmények további bátorítása a tartalmak fejlesztésére, különös tekintettel az *Europeana Licensing* hálózat által nyújtott lehetőségekre, a közös jogkezelés mechanizmusának fejlesztésére és a szabadon felhasználható Europeana-tartalmak mennyiségének növelésére.

Az Europeana Awareness projekt célja tehát elsősorban a népszerűsítés, a figyelem felhívása az európai digitális könyvtárra. A projekt partnerek a GLAM (Galleries, Libraries, Archives, Museums) körből kerültek ki, ebben a körben Magyarországot az Open Society Archives képviseli.³

A partnerek között szereplő öt közkönyvtárnak⁴ a projekt teljesítése során ki kellett dolgozni azt az eszközrendszert, ami a könyvtári területen a figyelem felkeltését leginkább szolgálhatja. Ezt a projekt céljai között felsorolt, kissé háttérbe szoruló közkönyvtári szerepvállalás növelése érdekében két workshop keretében fogalmazták meg. Az Europeana népszerűsítő és az emberekhez közelebb hozó eszközöket több szempontból rangsorolták, és végül a következő ajánlati listát tárták a közkönyvtárak elé tesztelésre és jóváhagyásra:

- Europeana keresőeszköz közkönyvtáraknak (search widget)
- Europeana keresési alkalmazás a közkönyvtáraknak (API)
- A tárgyszavazás és a geokódolás tömeges külső lehetőségének támogatása
- Digitális történetek elmesélése (storytelling)
- Publikálás a Wikimédián

A „search widget” alkalmazásához nem szükséges fejlesztés, a könyvtár honlapjába illesztve egyszerű gyorskeresést tesz lehetővé az Europeana adatbázisában.

Az „API” ennél több lehetőséget biztosít a keresésben: alkalmas összetett keresésre, keresett és nem keresett mezők szelektálására, a kapcsolódó tartalmak (térkép, kép, egyéb szöveg stb.) megjelenítésére. A Google fordítóprogramjának alkalmazásával több nyelvű keresést is lehetővé tesz. Ha a közkönyvtár az API alkalmazása mellett dönt, minden valószínűség szerint fejlesztésekre lesz szüksége saját rendszerében, de – amint láttuk – sokkal strukturáltabb keresés indítható segítség-

gével. Mindkét eszköz használatához alapos technikai dokumentáció található az Europeana honlapján.⁵ A search widget végleges változata jelenleg is hozzáférhető, az API letölthető változatát néhány hónapon belül ígérik a fejlesztők.

A következő lehetőség annak támogatása, hogy maguk a felhasználók is lehetőséget kapjanak a tartalmak metaadatainak pontosítására. Ehhez regisztrációra van szükség, ami után a használó tárgyszavak, geokódok hozzáadásával járulhat hozzá a digitális dokumentumok jobb visszakereshetőségéhez. Így például egy Europeana-ban megtalált városkép fotójához bárki hozzáadhatja a hely vagy az épületek nevét, geokódját, netán a képen szereplő felismert személy nevét stb. Ebben az esetben a használó már az Europeana alakítójává válik.

A beavatkozásnak még egyértelműbb módja a „digitális történetek elmondására” alkalmazható felület. Használata közvetlen lehetőséget ad a felhasználónak új tartalmak létrehozására az Europeanan belül. A platform támogatja, hogy a saját történetem (amit szeretnék másokkal megosztani) mellé képeket, zenéket és videókat helyezzek.

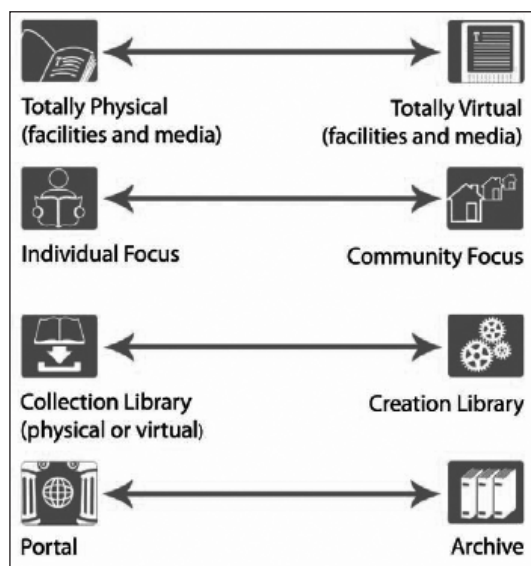
A projekt szervezői ezen eszközök terjesztésére száz európai közkönyvtárat kerestek meg. Ezek képviselőit hívták meg 2012. október 7–11. között egy konferenciára és a hozzá kapcsolódó műhelytalálkozóra. A műhelymegbeszélésen mintegy 40 közkönyvtár képviselője vett részt; Magyarországról a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a pécsi Tudásközpont képviseltette magát. A találkozón azt vitattuk meg, vajon a fentebb ajánlott eszközök használatával a közkönyvtárak az Europeana ismertté tételében megfelelő hatékonysággal tudnak-e részt venni, illetve ezeket az eszközöket elfogadják-e tesztelésre, kipróbálásra.

Országos Közkönyvtári Konferencia Burgosban

Spanyolországban két évente tartják meg az országos közkönyvtári konferenciát. A szervezők időben egymás mellé tették az Europeana Awareness workshop-pal, így alkalmunk volt részt venni mindkét rendezvényen. Tanulságos volt a program, amiből kiderült, mik a spanyol közkönyvtárakat leginkább foglalkoztató kérdések. A konferencián külföldi előadók is szerepeltek.

Indításként Roger E. Levien, az ALA (Amerikai Könyvtár Szövetség) tanácsadója tartott bevezető előadást a XXI. századi közkönyvtárak stratégiai lehetőségeiről. Levien 2011-ben készített egy tanulmányt az ALA számára, amelyben számba vette a közkönyvtárak jelenlegi helyzetét, változó környezetét és ajánlásokat tett a jövőbeli fennmaradásuk érdekében.⁶ Jóllehet az amerikai közkönyvtárak helyzete sok tekintetben eltér a hazaitól, megállapításai sok szempontból megfontolandók. A jövőt négy dimenzióban vizsgálja tanulmányában. Az első szempont a könyvtárak virtualizációja. A hagyományos fizikai könyvtári állomány, a könyvtárosok személyes kapcsolata a használókkal, a helyi szolgáltatások mellett (helyett?) a hangsúly egyre inkább eltolódik a virtuális szféra felé. A második dimenzióban a könyvtárhasználók szempontjait veszi Levien alapul: mennyire fókuszálnak a közkönyvtárak az egyénre és milyen mértékben elégítik ki a közösségek igényeit? A harmadik terület a gyűjteménycentrikus szolgáltatások eltolódása a különböző eszközök segítségével a használók közreműködésével felépülő könyvtár „teremtése” felé, amelyben az alkotó tevékenység kerül túlsúlyba. Negyedik di-

menzióként pedig Levien a közkönyvtárak jelenlegi portál-típusú közvetítő szerepével (ti. a könyvtárak által megrendelt vagy általuk létrehozott különböző adatbázisok használatának segítése) szemben az archiválási funkció erősödését prognosztizálja. A dimenziók szélsőségeit a következő ábrán mutatja be:⁷

Levien következtetése szerint a XXI. századi közkönyvtárban a tevékenységek köre a fizikai szférából inkább a virtuális felé tolódik el; az egyénekre fókuszáló könyvtári szolgáltatási szemlélet egyre jobban a közösségi szolgáltatások felé fordul; a fizikai és virtuális gyűjteményen alapuló könyvtár az alkotó tevékenységet támogató helyé válik; és – nyilván a felfutó digitalizálási tevékenység miatt – egyre erőteljesebb lesz archívum-jellege.

A spanyol könyvtárosokat – hasonlóan más országok szakembereihez – rendkívüli módon foglalkoztatja az e-bookok elterjedésének hatása a könyvtári rendszerre. A konferencián több előadás és hozzászólás foglalkozott a témával, többek között a kiadók és a könyvtárak kapcsolatával és az e-book kölcsönzéssel. Köztudott, hogy az e-bookkiadók és a könyvtárak viszonya nem mindig felhőtlen, a könyvkiadók üzleti érdekeik veszélyeztetését látják a könyvtárak e-book kölcsönzési törekvéseiben. Ugyanakkor a könyvtárak úgy érzik, hogy ha nem foglalkoznak az e-bookokkal, a megváltozó használói szokások miatt lassan kiszorulnak a használók mindennapjaiból, és létük kerül veszélybe. A spanyol huelvai könyvtár igazgatója, Antonio Augustín Gómez szerint első lépésként az e-book kölcsönzés technológiai módszertani hátterét kell biztosítani, majd pontosan fel kell térképeznie az e-book piacot. Ezután meg kell vizsgálni, hogy a könyvtárak milyen tartalmakat tehetnek hozzá a már létezőkhöz, és végül meg kell találni a megfelelő kölcsönző programot. Megjegyzendő, hogy az előadó a problémát nem helyi szinten vizsgálta, az egyes könyvtárak szempontjaira szűkítve. Nincs is erre más megoldás: a közkönyvtárak kapcsolatát az e-bookkiadókhöz és az egységes kölcsönzési rendszer kialakítását itthon is országos szinten lenne célszerű megoldani, amint

erre az OSZK ELDORADO elnevezésű programja reményt is ad. Így történt az Egyesült Királyságban is, amiről Martin Palmertől (Essex megyei könyvtár) hallhattunk: 2009-től elérhető a Public Library Online országos szolgáltatása a közkönyvtárak számára; az e-bookkölcsonzés az angol könyvtárakban egyre elterjedtebbé válik.

A spanyol közkönyvtári konferencia másik sarkalatos pontja volt a helyi dokumentumok digitalizálása és szolgáltatása. Több előadó esettanulmányban ismertette digitális könyvtárát (pl. Cartagena, Girona körzet Barcelonában, A Coruña stb.); ezek közül kiemelkedik a madridi digitális könyvtár⁸, amely nyolc fővárosi könyvtár, levéltár és múzeum közös projektje nyomán jött létre. A digitális könyvtárak kapcsán több előadásban is hangsúlyozták a projektekben résztvevő intézmények közötti együttműködés fontosságát. Spanyolországban a Kulturális Minisztérium koordinálásával létrehozták az Europeanaba érkező metaadatok összegyűjtésében fontos szerepet játszó nemzeti aggregátort „Hispana” néven. A minisztérium – a cikk megírásakor – 24 együttműködési megállapodás alapján 574 közgyűjtemény digitális állományának metaadatait közvetítette az Europeana felé.

A spanyol példák mellett a konferencián az Europeana különböző projektjeit ismertető előadások is elhangzottak, valamint több beszámolóban foglalkoztak különböző – nem spanyol – digitális könyvtárakkal: pl. az egyesült államokbeli Tulane Egyetem könyvtárának ismertetése mellett a mexikói, valamint a finn digitális könyvtárról is hallhattunk.

Az egész világ könyvtárügyét meghatározó események a spanyol közkönyvtári konferencián színvonalas előadások és izgalmas program keretében tükröződtek vissza.

JEGYZETEK

- 1 Vö.: Németh Márton: Az Europeana Is a TELPlus projekt. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 3. sz. 3–7. p.
- 2 Az Europeana projektjeinek részletes felsorolását ld.: <http://pro.europeana.eu/web/guest/projects>
- 3 A program honlapja a <http://pro.europeana.eu/web/europeana-awareness> webcímen található.
- 4 Aarhus (Dánia), Belgrád (Szerbia), Berlin (Németország), Kulturális Minisztérium (Spanyolország) és Veria (Görögország).
- 5 <http://pro.europeana.eu/web/guest/api>
- 6 http://www.ala.org/offices/sites/ala.org.offices/files/content/oitp/publications/policybriefs/confronting_the_futu.pdf
- 7 Uo. 19. p.
- 8 <http://www.memoriademadrid.es/>

Dippold Péter

Száz éve született Páldy Róbert

Páldy Róbert (1912–1998) azok közé az emberek közé tartozott, akik nemcsak végigélték a XX. század keserves tapasztalatokban bővelkedő magyar történelmét, de maguk is részesei, alakítói kívántak lenni e történelemnek, abban az értelemben, hogy a maguk ragyogó képességei és szűkös lehetőségei szerint igyekeztek népük javát, jelesül kulturális fölemelkedését szolgálni. Fiatalon is kitűnt céltudatosságával; tanítói oklevele megszerzése után erős hittel a nemzet szolgálatára szegődött, és nagyon különböző módokon ugyan, de élete végéig e szolgálatban maradt. „*Egyike azon keveseknek – írta Varga Béla Páldy Róbertet búcsúztatva –, akik a 20. századi magyar történelem vérzivataros, társadalmi változásokkal és politikai bakugrásokkal terhelt időszakában meg tudták őrizni és a maguk módján, saját eszközeikkel kifejezésre tudták juttatni emberi és eszmei elkötelezettségüket. Azon kevesek közé tartozott, akik az évek során aktuális politikai kurzusoktól függetlenül vagy éppen azok korlátait jól ismerve összhangot tudtak teremteni a saját lelkiismeretük és a környezetük által teremtett lehetőségek között. Mindenkor azt tette, amit a magyarság iránt vállalt elkötelezettsége érdekében, a saját lelkiismerete szerint tennie kellett, és amit az adott körülmények között tennie lehetett*” (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 5. sz.).

A gyász megrendültsége diktálta nagy szavak ezek? Talán igen – de mindenképp igazak, helytállóak és hitelesek, mert Páldy Róbert csakugyan a „nagy ügyeket” szolgáló magyarok közé tartozott.

A fiatalember a népi írók művein és szellemiségén eszmélkedett; Veres Péterrel, Szabó Pállal, Erdei Ferencsel, Darvas Józseffel, vagyis a népi baloldal nagyjaival személyes kapcsolatot is ápolt. Életútja így természetes módon vezetett el a falukutató mozgalomhoz, a harmadik út és a Kertmagyarország ideájához, ezek szolgálatához. Tehát nemcsak a bajok leírásában, az akkori népelet nehézségeinek föltárásában működött közre, de tenni is akart a népért. Először tanítóként, majd különböző állásokat betöltve maga is a falu életét élte, a falusiak sorsában osztozva a saját bőrén érezte a nemzedékek sokaságán átívelő társadalmi megkövültséget és elmaradottságot. Újságokban, folyóiratokban sorra jelentek meg a faluvilág életét bemutató cikkei, például a Szabó Pál szerkesztette *Kelet Népe*ben. Ugyanakkor azt is pontosan érezte, hogy a mindennapok gondjaival kínlódó falu óriási kulturális és hagyománykincsét is őriz, ennek megőrzésének és népszerűsítésének egész életére szólóan elkötelezettje lett.

A második világháború után úgy érezte, hogy népszolgáló törekvései előtt immár csakugyan tér és alkalom nyílik, hogy esélye lesz a népi irodalomból merített eszméi megvalósításának, hogy valóság lesz a Kertmagyarország gondolata. Bekapcsolódott a Nemzeti Parasztpárt szervezésébe, közreműködött a földosztásban, és osztozott a magyar milliók – rövid ideig tartó – országépítő lendületében és reménységében. 1945 ősztől bekapcsolódott a szabadművelődési mozgalomba, új intézmények és intézményhálózatok alapításában vett részt, népművészeti és is-

meretterjesztő rendezvényeket szervezett; Siófokon népfőiskolát hozott létre, nevéhez fűződik a *Bakony-Balatoni Kalendárium* első kötetének (1947) megjelenése. A falusi kulturális munka szervezése során szinte óhatatlanul kapcsolatba került a könyvtárüggyel. Szabadművelődési felügyelőként és könyvtárvezetőként egyik fontos törekvése a tehetséges vidéki fiatalok „fölfedezése”, támogatása, szárnyra bocsátása volt. Tehát nem egyszerűen a maga munkájával szolgálta a falu művelődését, de útjára indított egy erős hivatástudatú újabb generációt is e szolgálatra.

Az 1950-es években lett a Fejér megyei könyvtár igazgatóhelyettese, 1955-től a veszprémi megyei könyvtár igazgatója. Itt, ezeken a posztokon is kutatási és művelődési programokat indított el, hiszen a könyvtárat nemcsak az olvasók kiszolgálóhelyének tekintette, de a tudományos műhelymunka és az ismeretterjesztés intézményeinek is. 1956-ban a Nemzeti Parasztpárt Veszprém megyei újjászervezésén fáradozott; a forradalom leverése után, a megtorlások időszakában pedig segítette a bajbajutottakat, a szilenciumra ítélteteket. Még e legkomorabb időkben is új terveket szőtt: 1957-ben elindította és szerkesztette a mindössze négy számot megért *Veszprémi Szemlét*, amit a hatalom rövidesen – mondvacsinált ürügyekkel – betiltott. 1961-től másfél évtizeden át a *Könyvtáros* című folyóirat szerkesztője, majd felelős szerkesztőjeként dolgozott. Akkor ezen a poszton, egy szakmai fórum munkatársaként próbált minél többet tenni a népnevelésért, a közműveltség gyarapításáért.

A 3K szerkesztői különös tisztelettel tekintenek vissza Páldy Róbert szerkesztői és szakirodalmi munkásságára. Mindkettőt – noha akkoriban e szót aligha ismerték – az innováció, azaz a változó világ követelményeihez való alkalmazkodáson túl a megfigyelhető trendeknek való „elébe menés”, a folytonos újítás jellemezte. A *Könyvtárossal* kapcsolatban az volt az alapállása, hogy a folyóirat a magyar könyvtárosság szellemi műhelye kell, hogy legyen, illetve „... az egész magyar könyvtárügy tájékoztató lapjává kell válnia” – ahogyan egyik visszaemlékezésében írta (Könyvtáros, 1981. 7. sz.). A lapszerkesztés mellett részt vett a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ (ahogy akkoriban hívták: KMK) munkájában, külső előadóként tanított az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. Hatékonyan mozgósította a hazai könyvtárügy legjobbjait; partnerkapcsolatokat ápolt a szakmai szervezetekkel, a már említett KMK-val, a minisztérium Könyvtári Osztályával, a könyvtárügy meghatározó, tehát nagyhatású személyiségeivel, Sallai Istvánnal, Papp Istvánnal, Sente Ferencsel, Bereczky Lászlóval, Futala Tiborral, Kamarás Istvánnal és másokkal. Élete delelőjén – immár nyugdíjasként és betegségektől meggyötörve – visszatért a faluhoz, a falusi emberek közösségéhez, az itteniek gondjaihoz. A nyári hónapokat felesége szülőfalujában, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Nagykörűben töltötte, ahol újabb falukutató dolgot írt, telente népfőiskolát szervezett, előadásorozatokat indított és tartott.

* * *

Páldy Róbert századik születésnapja alkalmából a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet emlékkötetet adott közre hajdani igazgatója tiszteletére. Szerencsére a kötet korántsem csak a könyvtáros Páldy Róbertről szól; szerkesztője, Varga Béla teljességigényű portrét állított össze, olyan szellemi arcképet, amelyben együtt van az ifjan is elhivatott falukutató, a népművelő, a

könyvtáros, a szerkesztő, a művelődésszervező, a szak- és közíró, a hivatását a népszolgálatban megtaláló szellemi ember megannyi arcéle.

Pálmann Judit igazgató előszava és Varga Béla életrajzi áttekintése után az első nagy fejezet a *Válogatás írásaiból* címet viseli. Itt kaptak helyet a pálya különböző szakaszaiban keletkezett írásai, például a falukutatóként jegyzett szociográfia (*Délzala*), a szülőföldről és a fölnevelő hazáról szóló vallomás (*Csiktól – Zaláig*), azután művelődéspolitikai írás (*Szabad művelődés küszöbén*), könyvtári szakkikk (*A tudományos munka kialakítása a Veszprém Megyei Könyvtárban*) és élete alkonyán írott falurajza (*Cseresnyéskert a Tisza mellett*), illetve a vele készült interjúk.

A második rész – amely az *Emlékét őrzők* címet viseli – a róla szóló írásokból közöl csokorra valót; szerzőik között találjuk Katsányi Sándort, Kertész Károlyt, Tilhof Endrét és Tóth Dezsőt.

A kiadvány harmadik része a *Bibliográfia*, amely 1937-től kezdődően és 1997-tel bezárólag időrendben sorolja elő Páldy Róbert hat évtizedes szerzői munkásságának csaknem ötfélszáz publikációját. Érdekes megfigyelni és érdemes megjegyezni, hogy legtöbb írása a falukutatói-közírói korszakában, az 1940-es évek első felében látott nyomdafestéket, illetve az 1950-es évek végétől a *Könyvtáros*-korszak lezárultáig, 1976-ig. Ugyancsak tanulságos megnézni – hiszen jól látszik Páldy második világháború előtti szellemi törekvéseinek, népszolgáló munkásságának szellemisége abból is –, mely lapokban publikált (*Magyarság; Kelet Népe; Magyar Nemzet; Szabad Szó; Magyar Út; Székely Nép* stb.). És nemkülönben érdemes megvizsgálni az 1960-as és '70-es évek megsokasodott írásait, illetve ezek témáit, mert egyrészt érzékletesen kirajzolják szerzőjük szellemi portréját, másrészt visszatükrözik a korszak honi könyvtárügyének lendületes fejlődését és megújulásának kérdéseit (szabadpolc, helyismereti munka, a könyvtáros képzettsége és műveltsége stb.). Ugyanebben a fejezetben kaptak helyet a róla szóló írások címleírásai is. Ezek viszont meglepően csekély számúak: összesen alig több mint tucat újságcikkről, interjúról van szó.

A kötet végén kapott helyet a *Bibliográfia* tartalmát föltáró betűrendes cím- és névmutató, a földolgozott periodikák, gyűjteményes kötetek címmutatója, végül a *Képmellékletek* (sic!), ahol a megsárgult hajdani kisgyermekkorú családi felvételektől kezdve Páldy Róbert életútjának számos fontos és érdekes állomását megőrkítő fotó található, egy illusztrált életrajz elemeiként.

Az alapos tanulmányozást kívánó és érdemlő kötet, illetve a Páldy-életmű méltatása helyett érdemes inkább őt magát idézni, ahogyan élete sommáját megvonta: „*Gazdag, tartalmas életem volt. Szociográfiát akartam írni, ezt azonban 1948 után nem lehetett... Ezért szakmai cikkeket írtam. Előéletemben a falukutató mozgalommal, a népi írókkal kerültem kapcsolatba, könyvtáros és Könyvtáros-koromban a szakmai legjelesebbjeivel. Majd később történelemformáló személyiségekkel is találkoztam. A kultúra volt az életem, s hozzáadhattam a magamét*” – mondta Arnóth Károly mikrofonjába (Könyvtári Levelező/lap, 1994. 5. sz.).

[Páldy Róbert (1912–1998). (Szerk. Varga Béla). Veszprém, Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, 2012. 168 p.]

Mezey László Miklós

Emlékezés Rózsa Györgyre

Köszönöm, hogy itt lehetek Rózsa György barátai között, együtt ünnepelhetjük „Rózsa Gyurit”, megidézve emlékét. Kollégákként nyolc éven át együtt szolgáltuk a magyar kutatók közösségét.

Amikor megismerkedtünk, 1985-ben, az Akadémia „könyvtárnokaként” nagy munkában volt. Visszaperelve az akadémia egykori bérlakásait, nagyszerű otthont tervezett és épített a művelődni vágyók kincsei számára. Újjáépítette az Akadémia könyvtárát. Tanúja lehettem az új épület bokrétaünnepének, ott voltam az új könyvtár avatásán. S amikor hozzáfogtunk a székház újjáépítéséhez is, évekre „irodaszomszédok” lettünk az új és gyönyörű könyvtárépületben. Megtisztelt barátságával.

Szeretettel őrzöm estébe nyúló szinte mindennapi eszmecsereink emlékét. Sokat tanultam tőle. Ő tudta, hogy mi az igazi „Érték”. A jeles amerikai könyvtártudós Gábrriel Asztrik beszélt nekem erről. Nagyszerű társak segítettek. Örülök, hogy egy épületben dolgozhattam velük, Csapodi Csabával, Vekerdi Lászlóval, Csanak Dórával és sok nagyszerű „szomszédommal”.

Emlékszem az estékre, amikor egy-egy ritkaság új faksimile kiadását örömmel hozta megmutatni és magyarázta. A Bibliotheca Hungarica, a Kaufmann Haggáda, a magyar múlt számos kincse, felejthetetlen emlékeim. 2010-ben feleségemmel Córdobaiban jártunk, és Maimonidész szobránál idéztük fel a akadémiai könyvtárhoz és Gyurihoz kötődő emlékeinket.

Feleségem, Ildikó esténként gyakran értem jött az Akadémiára. Előfordult, hogy Gyuri irodámban találkozott össze Teller Edével, mivel Ildikó Teller Ede egyik könyvét éppen akkor fordította magyarra.

Rózsa György nemcsak jeles könyvtárnok, hanem az információs társadalom kutatója is volt. A genfi ENSZ könyvtár igazgatójaként és az ENSZ szakértőjeként a fejlődő világot is mélyen megismerte, és figyelemre méltó tanulmányokkal segítette a lemaradtak esélyegyenlőség-keresését.

Nem volna teljes az ünnepünk, ha megfeledeznénk Gyuri bölcs emberségéről és humoráról. Időnként Ingres hegedűjén játszott és Chagall-inspirációkkal lepett meg minket. Ahogy Ő maga írta: „a jókedvet, a derűt vállaló, az »ahogy lehet« szemléletű olvasókként” tekintett barátaira.

Ha aggodalmainkkal kerestük fel, szeretett városának, Párizsnak jelmondatával vigasztalt: „Fluctat nec mergitur” („Hánykolódik, de el nem süllyed”) – mondogatta.

Neki a távgyalogló „járás-bíró”, az ügyvéd „per-pásztor”, a tehetségtelen író „dile-tanti” volt. Az információs társadalom kutatójaként az IQ növeléséről versikét is írt: „minden chippel néhány gondolattal több csiripel” – írta.

Emlékezzünk Akadémiánk és az ENSZ főkönyvtárnokára, a jeles kutatóra, sziporkázó kortársunkra.

Adjunk hálát az Örökkévalónak és ünnepeljük, hogy kortársai és barátai lehetünk.

Csurgay Árpád

A kilencvenedik év

Rózsa György emlékezete*

Napra pontosan hét éve már, hogy utoljára ünnepeltük nagyapámmal együtt születésnapját. Lassan hét éve annak is, hogy farkasréti temetésén utoljára beszéltem róla nagyobb nyilvánosság előtt. Ott élek, ahol ő élt; hivatásom az ő hivatása; és sokáig hittem, hogy története is az én történetemmé lesz egykor. Közös munkánkkal, a tizenkét évvel ezelőtt készített életút-interjú irdatlan szövegfolyamával viaskodva értettem meg, hogy nem szabad azt hinnem, valaha is a jövőre hagyományozhatom élete lényegét. Nem szólhatok a holtak szavával; csak a magamé a hangom, és csak ez az enyém, ha mégoly erőtlen is.

Könyvtár, irodaházak, villanyoszlopok és szürke sugárutak ideát; mozdulatlan, néma nemlét odaát – és a két part között semmi más, csak az emlék. Megtanuljuk mind, megtanultam én is, milyen, amikor a hiány lassan betölti a várost. Hiánnyal telt meg az Arany János utca, a Széchenyi tér, a Gellért-hegy, a Csanády utca. A hiányra figyelmeztet reggel a gardrób szekrény és este a vizes pohár. A kézirat- és levélkötegek serege. Az elnémult riasztódoboz. Az elvászott teniszütő.

A hiányra emlékeztet ez a tábla is. Gondolhatnánk: hiszen milyen keveset mond. Mit tudhat a kő az életünkről? Született, alkotott, meghalt – két évszám között a sors nélküli tények. „A magyar és a nemzetközi...” „...Könyvtárának főigazgatója...” Nincsenek itt se tihanyi nyaraink, se mátraházi pingpongcsatáink. Se valóságos sétáink Várad utcáin, sem a képzeletbeliek a Champs-Élysées-n és a Genfi-tó partján. Hogy sosem lett otthona a kétségbeesés. Hogy roppant szerencsésen választotta meg a maga kényszerpályáját. Hogy másfél évszázad után méltó otthont adott az ország első tudományos könyvtárának, és menedéket a poshadt reménytelenség évtizedeiben mindenholnan kítaszítottaknak.

Meglehet, előbb illan el az emlék, mint hogy elporladna a gránit. Meglehet, szavaink utat vesztenek a hálózat végeérhetetlen, egymásba szédült járataiban. Talán a legjobbakra sem mind vár a digitális örökkévalóság. Talán kultúránk nem is oly sokára egyetlen integrált áramkör mélyén is elfér.

De addig is itt áll ez a tábla, és minden erre járót figyelmeztet, hogy lakott itt valaki, aki azért élt, hogy továbbörökítse ezt a kultúrát.

Rózsa Dávid

* Rózsa György újlipótvárosi emléktáblájának 2012. október 12-ei avatóünnepségén elhangzott beszéd átdolgozott változata.

„...a jelen és jövő érdekében...”

A Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a megyei könyvtári ellátás története, 1950–2010

A megyei könyvtárak szinte mindegyikénél – hol azonnal felkínálkozva, hol némi kereséssel – megtalálható a honlapon az intézmény történetének szöveges vagy kronológiai bemutatása. Úgyszintén legtöbbjüknek nyomtatott formában is megjelent már a történetük, sőt némelyikről nem is egy. Közéjük tartozik a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtár.

Elsőként 1970-ben, egy megyei tanulmánykötetben volt olvasható Németh László, az akkori igazgató könyvtártörténeti írása, amely tizenhat oldalban dolgozta fel Zala megye könyvtárügyének 1945–1970 közötti időszakát, benne a megyei könyvtár közel két évtizedének eseményeit, működésének eredményeit. Másodszor a megyei könyvtár megnyitásának ötvenedik évfordulója alkalmából, a 2002-ben kiadott emlékfüzet közölte Bangó Béla tollából egy harminc oldalas, remek történeti összefoglalást.

Az ezt követő évtizedben azonban jelentős – megőrkítésre érdemes – változások következtek be a megyei könyvtár szolgáltatásaiban. Ugyanekkor az egykori igazgató, Fülöp István hagyatékából, a könyvtár múlt századi története szempontjából eddig fel nem dolgozott, új információkat tartalmazó dokumentumok váltak elérhetővé. Éppen ezért Kiss Gábor, a megyei könyvtár igazgatója joggal írhatta a 2012 őszén megjelent, *A Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a megyei könyvtári ellátás története, 1950–2010* című kötet előszavában: *„Itt volt tehát az ideje, hogy – hat évtizeddel a hátunk mögött – megkíséreljük tudományos igénnyel megírni könyvtárunk és a vele szorosan összeforrt Zala megyei könyvtári ellátás történetét, amely a magyar művelődéstörténet egy fejezete is.”*

A kötetből megtudjuk, hogy a megyében már a reformkorban történt kezdeményezés egy nyilvános vármegyei könyvtár létesítésére, de a közkönyvtárak kialakulása valójában csak a XIX. század második felében kezdődött meg, a XX. század elejétől pedig számos településen létrejött valamilyen könyvtár. A második világháború utáni évek fejleményei már érintik a jelenlegi megyei könyvtár történetét is: államosított könyvtárak állományából kezdett el 1946-ban működni Zalaegerszezen a városi könyvtár, majd 1950-ben itt hozták létre a megye első körzeti könyvtárát. Ez utóbbi intézmény alakult át 1952 őszén, a könyvtári rendszer átszervezésekor megyei könyvtárrá – magába olvasztva a városi könyvtárat is.

A könyvtár által kiadott, ötszáz példányban megjelentett nyomtatvány izléses borítója (borítóterv: Orbán Ildikó) képileg is érzékelteti, hogy valójában „kettős” hatvan évről van szó: egyik a jogelőd körzeti könyvtár megalapításától a kötet tartalmának tárgyidőszakáig, a másik pedig a megyei könyvtár megnyitásától a kötet

megjelenéséig számított hat évtized. A Kiss Gábor és Sebestyén Horváth Margit által szerkesztett, közel kétszáz oldalas kiadvány valóban tudományos igényű, ugyanakkor olvasmányos stílusban megírt három tanulmányt, valamint ehhez kapcsolódóan, további kiegészítő részeket tartalmaz.

Elsőként *A megyei könyvtár története; a könyvtár szolgáltatásai, gyűjteményei* címmel Kiss Gábor és Kocsisné Sipos Rozália nyújt részletes ismereteket a tanulmány címének megfelelő témakörökről. Évtizedes korszakolással (a hetvenes–nyolcvanas éveket egybevonva) ismerkedhetünk meg a könyvtári működés területeivel, a megye és a város lakosait szolgáló feladatok ellátásával. (1963-tól önálló városi könyvtár is működött Zalaegerszegen.)

Egyes szakaszok végén olvasható az évtized történéseinek összefoglalása is, amelyben ugyan a gondok is megemlítődnek, de a végső kicsengés mindig a pozitív szemléletet, a pozitív hozzáállást tükrözi, amint azt az ezredvégi évtized összefoglalójából is kiérződik: „Az 1990-es évek először szinte az összeomlás szélére sodorták könyvtárunkat; a szívós, kitartó munka, a rengeteg áldozat mégis meghozta a gyümölcsöt. Újjáépült az épület, a könyvtár egyesítette erőit és a sok fiatal, ambíciós könyvtáros újra a város és a megye meghatározó kulturális intézményévé tette az intézményt.” Ennek lett az eredménye, hogy 2000-ben a könyvtárat Pro Urbe-díjjal tüntették ki, „...a gyermekek olvasóvá nevelése, a zalaegerszegi könyvtárak együttműködése, a felsőoktatási intézmények kiszolgálása, a számítógépes információ-szolgáltatás, valamint az irodalom és művészetek támogatásáért”.

Az utolsó, az ezredforduló utáni évtized feladatait jól jellemzi fejezetének címe: „A könyv már kevés...”. Ezek az évek az újabb és újabb kihívásokkal való szembenézés, és az arra adott válaszok korszaka volt. A szakfelügyeleti rendszer, az országos programsorozatokba való bekapcsolódás, a dokumentumbeszerzés pénzügyi gondjai, ugyanakkor raktározási problémák, az internetes szolgáltatások kiterjesztése és népszerűsítése mellett két további, meghatározó eseményt kell kiemelni (ahogyan a történetírók is teszik). Ezek pedig a kistérségi, mozgókönyvtári szolgáltatás megyei rendszerének létrehozása és működtetése, valamint az európai uniós pályázatokon való sikeres részvétel. A könyvtártörténeti tanulmányt az olvasószolgálati tevékenység 1951 és 2010 közötti statisztikai adatait tartalmazó táblázatok zárják.

A könyvtár történetéhez szervesen kapcsolódik Sebestyén Horváth Margitnak *A megyei könyvtári ellátás története* című tanulmánya. A bevezető fejezetben pontosan megfogalmazódik e rész programja: „... nagyobb korszakokra bontva mutatjuk be a zalai városok és községek könyvtártörténeti szempontból legfontosabb eseményeit, figyelembe véve az országos tendenciákat, a helyi sajátosságokat. Kiemeljük a községi könyvtári ellátás létrejöttét és működtetésének különböző formáit, amelyek megszervezésében a megyei könyvtárnak nagy szerepe volt”. A kitűzött célt a megye legfontosabb jellemzőinek rövid leírása után következő, a szöveget statisztikai táblázatokkal is kiegészített fejezetek révén éri el a szerző. Elsőként a könyvtári hálózat kialakításának kezdő lépéseit tárgyalja, az 1950–1952 közötti időszakot, amelyben visszatekint a XIX. századi, illetve a XX. századi előzményekre is, majd ezt követően ismerteti a körzeti könyvtári rendszer kiépítését. A következő rész a tanácsi rendszerben (1952–1988) megvalósított községi könyvtári ellátásról szól, kiemelten foglalkozva a megyei és a járási, illetve a későbbiekben a városi könyvtárak területi szolgáltató szerepével. Végül a rendszerváltozás utáni időszakban (1990–2011) kialakult, kialakított könyvtári szol-

gálatásokkal ismerkedhetünk meg. Ennek a korszaknak az összefoglalásaként ismét a szerzőt idézzük: „... a könyvtárak jól reagáltak a kor kihívására, a könyvtári rendszer szervezett, képesek a hálózatszerű működésre, az összefogásra. Ezt bizonyítja a kistélepi könyvtári ellátás átalakítása, közös pályázatok és az együttműködésen alapuló megyei programok lebonyolítása is”.

A történeti tanulmányokat lezáróan, *A Deák Ferenc Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárának története* címmel, Oláh Rozáliának az 1952–2010 közötti évekre vonatkozó munkája olvasható. Más könyvtár esetében ez valószínűleg furcsán hatna, de zalaegerszegi vonatkozásban jogos módszer a külön tárgyalás, mivel a megyei gyermekkönyvtár 1954-től negyven éven át külön – esetenként mostohának érzett –, önálló életet élt a „felőtt” könyvtár épületén kívül, és csak 1995 januárjától kerültek ismét közös fedél alá. A történet korszakolását ebben az esetben az elhelyezések változásai határozzák meg. A statisztikai táblázatokkal is ellátott történeti tanulmány végén részletes ismertetést kapunk a gyermekkönyvtári szakmódszertani munka főbb állomásairól is. Ezen a területen is a tenniakarás, a szolgálat szelleme érzékelhető a feladatok ellátásában, amelyet a szerző így fogalmaz meg: „Szakmai elkötelezettségünk, hivatásszeretetünk azért tudott megmaradni – a számos nehézség ellenére –, mert egymást mindig segítők, a közös munkát együtt végző, csapatban dolgozó munkatársakként tevékenykedtünk – legfőbb partnereink, a gyerekek és az őket kísérő felnőttek szolgálatára”.

A három tanulmány földrajzi, intézmény- és személynév vonatkozású információit a Tóth Dezsőné által szerkesztett, egyesített mutató teszi visszakereshetővé.

Jogosnak érezzük, hogy a megyei könyvtár (és a hozzá szorosan kapcsolódó megyei könyvtári ellátás) történetét három, különböző megközelítésű, egyenként is magas színvonalú tanulmány dolgozza föl. Egy ilyen szerkezetű kötetben azonban óhatatlanul előfordulhatnak, sőt, elő is kell, hogy forduljanak ismétlődések. A kérdés csak az, hogy ezek megmaradnak-e a szükséges mértéken belül. Nos, elmondhatjuk, hogy megmaradtak, kivéve talán a reformkori könyvtári kezdeményezést, amelyet elegendő lett volna csak egyszer részletesen ismertetni, a másik tanulmányban pedig csupán utalni rá. A szerzők láthatóan alaposan feldolgozták a történetükre vonatkozó különböző irattári anyagokat, mégis a jegyzetapparátusban ennek alig észlelhető a nyoma. Nem történt meg a hivatkozási formák kötetben belüli teljes mértékű egységesítése avval, hogy kizárólag a gyermekkönyvtári tanulmány jelzi hivatkozásaiban a webes elérés lehetőségét is. (Ennek akkor lesz majd jelentősége, ha egy idő után felkerül a kötet az internetre.)

A tanulmányokat kiegészítő részek is értékes könyvtártörténeti információkat tartalmaznak. Öt neves – már nem élő – egykori megyei könyvtári igazgató, illetve munkatárs életrajzát, munkásságát ismerteti Kiss Gábor. A körzeti, valamint a megyei könyvtár eddigi több mint kétszáz munkatársának névsorát állította össze Tóth Judit, közölve alkalmazásuk lehetőség szerinti pontos kezdő és záró dátumát (év, hónap, nap). A jelenlegi munkatársaknál természetesen csak a kezdő dátum szerepel. A könyvtár saját kiadványai a tanulmányban felsoroltnak, így itt csak a megyei könyvtárról 1952 októberétől 2012 júniusáig megjelent közleményeket tartalmazza a Fatér Bernadett által szerkesztett, *A Deák Ferenc Megyei Könyvtár történetének bibliográfiája* című összeállítás. A 623 számozott tétel közül azoknál, ahol ez a címből nem derülne ki, rövid annotáció tájékoztat a közlemény témájáról.

A kötet anyagát a megyei könyvtár és a könyvtári hálózat történetére vonatkozó, az ötvenes évek eleje és 2011 januárja között készült fotók jegyzéke zárja. A képek azonban nem a nyomtatvány oldalain, hanem a hátsó borító belső oldalához (lehetően) rögzített CD-n tekinthetők meg. Kitűnő megoldás, egyrészt mivel így kiváló minőségben nézhetők a képek, másrészt pedig, amennyiben a későbbiekben az internetre is fölkerül a kötet anyaga, akkor beilleszthetők lesznek a tanulmányszövegek megfelelő helyére. A képaláírással ellátott, számozott 125 fotó, a megyei könyvtár átalakítás előtti első épületétől kezdve időrendben követi egymást, a kilencvenes évektől már színesben. A képek sorát a könyvtári kiadványok címlapjait követően a megyei könyvtári igazgatók arcképei zárják.

A megyei könyvtár történetéről szóló rész záró bekezdései kitérnek a gazdálkodás 2012. év kezdetétől történő változásokra is. Most viszont, amikor e kötet ismertetését írom, újabb változások következnek be 2013 elejétől az intézmény életében: Kibővül a neve (Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár), megváltozik az irányító és felügyeleti, a fenntartó, továbbá a gazdálkodási feladatokat ellátó szerv. Mindez azonban semmit nem változtat azon a szemléleten, amelyet Kiss Gábor igazgató, a „Kedves olvasó”-nak szóló előszavában fogalmazott meg: „*A hat évtized [...] olyan tőke, melyet sikeresen tudunk a jelen és jövő érdekében kamatoztatni. A hasznát pedig megosztjuk Veled...*”

(A Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a megyei könyvtári ellátás története, 1950–2010. [Szerk. Kiss Gábor, Sebestyénné Horváth Margit], Zalaegerszeg, Deák Ferenc Megyei Könyvtár, 2012. 183 p.)

Kégli Ferenc

A könyvnyomtatás termő fája

Az elmúlt évben látott napvilágot a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* negyedik tomusa, amely az 1656–1670 között magyar nyelven vagy Magyarország területén megjelent kiadványokat regisztrálja (ismertetése: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 10. sz. 55–60. p.). A bibliográfiai kézikönyvet a szakmai nyilvánosságnak a kötet szerkesztői, munkatársai az Országos Széchényi Könyvtárban 2012. április 16-án tartott tudományos konferencián mutatták be. A rendezvényen elhangzott előadások szerkesztett szövegeit tartalmazza a *Sylvae typographicae. Tanulmányok a Régi Magyarországi Nyomtatványok 4. kötetének (1656–1670) megjelenése alkalmából* című, illetve alcímű kiadvány. A kötet a *Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei* elnevezésű sorozat ötödik darabjaként vált hozzáférhetővé. Nem előzmények nélküli a most megjelent tanulmánygyűjtemény, az RMNy harmadik kötetét 2000. október 12-én szintén tudományos ülésen mutatták be a nemzeti könyvtárban, és az akkori előadások 2001-ben kerültek az érdeklődők kezébe a *Fejezetek 17. századi nyomdászatunkból* című kötetben.

A könyvnyomtatás termő fája – adható meg a latin cím hozzávetőleges értelme. Arra utal a kifejezés, hogy az RMNy, illetve a benne számba vett nyomtatványok jelentik nemzeti művelődésünknek azt a kivételes jelentőségű forrásanyagát, amelynek tudományos feldolgozása nemcsak a különféle diszciplínákra vonatkozó pozitív tudásunkat fogja gyarapítani, hanem önismeretünket, múltunkról alkotott képünket is gazdagítja.

A most közreadott kötet dolgozatai az 1656–1670 közötti magyar könyvtermés egészéből és különböző műfajaiból levonható elsődleges kutatási eredményeket veszik számba. Műhelytanulmányok, az RMNy szerkesztésével párhuzamosan zajló tudományos vizsgálódások produktumai, gyümölcsei – hogy visszautaljunk a cím metaforikus jelentésére. A tanulmánygyűjteményben olvasható tíz írás eltérő szempontok alapján vizsgálja tárgyát: akad kvantitatív megközelítésű elemzés, olvashatunk hatalmas erudícióval megírt mikrofilológiai rekonstrukciót, helyet kapott a kötetben elsősorban elvi problémákat taglaló szöveg, a sokféle megközelítés tükrözi az RMNy-ben regisztrált könyvek tartalmi és műfaji színességét, a forrásanyag számbavételének és bibliográfiai leírásának szükségszerű különbségeit. Az előadások nyomtatott változatában közös elem – mondani is fölösleges – a szakmai megbízhatóság és az alap kutatásoktól magától értetődően elvárható magas tudományos színvonal.

V. Ecsedy Judit Hetven év nyomdai körképe és mérlege (1601–1670) című írásában nem kizárólag a negyedik kötet időhatárán belül tárgyalja a hazai nyomdászat helyzetét, hanem az RMNy 2–4. kötete által eddig lefedett XVII. század egészét vizsgálja. Kvantitatív szempontú áttekintést olvashatunk a vizsgált korszakról, és bár kétségtelen tény, hogy a számszerű adatok önmagukban nem fejezik, nem fejezhetik ki a kultúra teljességét, mégis sokféle következtetés levonására adnak lehetőséget. A század során 27 helyen 23 nyomda működött, és 1670-ig összesen 2634 nyomtatvány jelent meg a három részre szakadt Magyarország két részében, a királyi Magyarországon és Erdélyben. Az itthon közzétett nyomtatványok száma mintegy háromszorosa az előző században napvilágot látottaknak, bizonyítva, hogy minden nehézség ellenére megszilárdult a könyvnyomtatás helyzete; nem volt olyan év, hogy legalább néhány műhely ne dolgozott volna. V. Ecsedy Judit különféle szempontok alapján mutatja be a nyomdák teljesítményét (kiadványok száma, a kinyomtatott ívek száma, a nyomdahelyeken készült kiadványok átlagterjedelme, a kiadványok formátum szerinti megoszlása), bemutatja a kiadványok felekezeti és nyelvenkénti megoszlását, főbb műfaji csoportjait 1601 és 1670 között, illetve néhány metszetben külön az 1656–1670 közötti évek legfontosabb adatait is áttekinti. A számszerű adatok megvilágítják és értelmezik ebben az aspektusban is a történelmi eseményeket, például a gyulafehérvári, a váradi vagy a sárospataki nyomda hányatott sorsa jól nyomon követhető kiadványaik számának csökkenésében, az officinák átmeneti vagy végleges megszűnésében.

P. Vásárhelyi Judit írása A biblikus irodalom másfél évtizede címmel olvasható. Teljes bibliakiadás e korszakban ugyan csak egy volt az országban, *Szenci Kertész Ábrahám* úgynevezett *Váradi Bibliája* 1660–1661-ben, amelynek nyomdai munkálatai végül Várad eleste miatt Kolozsvárott fejeződtek be. A szerző behatóan elemzi az edíció sajátosságait, tisztázza, hogy a szöveget gondozó *Köleséri Sámuel*

a *Szenci Molnár Albert* által kiadott *Hanauai Bibliát* vette alapul. Ha teljes vagy részleges bibliakiadás a Váradi Biblián kívül nem is volt, számos, a Szentírás értelmezésével, befogadásával foglalkozó nyomtatvány jelent meg a vizsgált években. A korábbi időszakhoz képest jelentősen csökkenő számban, mindössze egy alkalommal látott napvilágot bibliai história. Növekedett viszont a bibliai témájú iskoladrámák száma, és több bibliai tárgyú vizsgatétel is megjelent a tárgyalt korszakban. Vagyis – vonja le a következtetést P. Vásárhelyi Judit – „a bibliai tematika az egész korszakban jelen van”.

Jelen volt a bibliai tematika természetesen a hitvitákban is. *Heltai János Lölki okulár* című tanulmánya filológiai nyomozás: egy olyan hitvitát tárgyal, amelynek egyetlen dokumentuma sem maradt fenn napjainkra, csupán irodalmi utalásokból ismertek. Köztudott, hogy az RMNy

nemcsak a példányból ismert kiadványokat veszi fel, hanem regisztrálja a forrásokból kikövetkeztethető kiadásokat is. Nagy akribiával mutatja be a *Sámbár Mátyás* és *Lippai Sámuel* részvételével 1657 és 1659 között lezajlott hitvitát. A tanulmány második részében azt vizsgálja, hogy az RMNy eddig megjelent négy kötetében milyen arányban szerepelnek példányból nem, csak hivatkozásokból ismert művek. A bibliográfiában szereplő tételeknek valamivel több mint húsz százaléka tartozik ebbe a csoportba. Egy, a XVI. század óta folyamatosan élő értelmiségi hagyomány részeként maradtak fenn a példányból már nem ismert művek adatai, és az RMNy gyakorlata ennek az értelmiségi tradíciónak a továbbélését jelenti, amely nélkül hiányos lenne kulturális örökségünk – összegzi gondolatait a szerző.

Pavercsik Ilona írása a hazai evangélikusok egyik becses forrását mutatja be. Az *Evangélikus emlékezet* címmel közzétett tanulmány *Daniel Klesch* szepesolász lelkésznek a savniki evangélikus templom 1669. évi felszentelését tárgyaló két, latin és német nyelven párhuzamosan kiadott, szövegében is eltérő művét taglalja. A korábbi gyakorlat templomszenteléseknél a prédikáció megjelentetése volt, Klesch azonban tudósítást írt. Az új evangélikus templom építtetője báró Thököly Zsigmond volt, és az elemzett forrás számos adalékkal gazdagítja nemcsak a főúri családra vonatkozó ismereteket, de a német nyelvű szövegben részletesen ismerteti az Ausztriából, Karintiából, Stájerországból Magyarországra menekült evangélikusok sorsát. A német nyelvű tudósítás egyúttal művészettörténeti forrás is, Klesch nemcsak szonettben ismertette a savniki Thököly-kastélyt és a templomot, hanem egy metszetet is készíttetett a két építményről.

Perger Péter a kalendáriumok feldolgozásáról ad számot közleményében (*Érdekességek és nehézségek az RMNy kalendárium-leírásai körül*). A régi nyomtatványok közül a kalendáriumok jelentek meg a legnagyobb példányszámban, ugyanakkor sokkal kisebb arányban maradtak fenn a könyveknél: tartalmuk ha-

mar elavult, kisméretű, viszonylag igénytelen, olcsó kiadványok voltak, egykori tulajdonosuk nem törekedett megőrzésükre. Gyakran csak töredékesen örökítődtek az utókorra vagy még úgy sem, bár a fennmaradt és ismert kalendáriumokból kétségtelenül kirajzolódik egyfajta folyamatos megjelenés képe, a hiányzó évek tehát viszonylag egyszerűen kikövetkeztethetők. Más nehézséggel kell szembenézni a kutatóknak, ha töredékes szöveg meghatározásáról van szó. A szerző írása második részében egy kalendárium-fragmentum azonosításának és feldolgozásának módszerébe vezeti be az olvasót.

Az RMNy-vállalkozás a hazai művelődéstörténet valamennyi művelőjének alapvető segédlete, értelemszerűen nélkülözhetetlen eszköze az irodalomtörténeteknek is. Nem utolsó sorban azért, mert az egyes kötetekben közreadott incipitmutató a bibliográfiában regisztrált nyomtatványokban szereplő magyar nyelvű énekek, versek és verses idézetek kezdősorát tartalmazza, utalással az alapvető kritikai kiadásokra mint forrásokra. *Szvorényi Róbert Az incipitmutató tanulságai az RMNy 4. kötetében* című tanulmányában azokat a verssorokat gyűjtötte egybe, amelyekhez nem található utalás, mert a forrásokban nem szerepel az adott vers.

Käfer István a bibliográfiák gyűjtőköre alapján a magyar és a szlovák közös múlt tanulságait tárgyalja *A Régi Magyarországi Nyomtatványok hungaroszlavakológiai gyakorlata* cím alatt. A szlovák nemzeti bibliográfia gyűjtőkörét a területi elv alapján határozták meg, vagyis a mai Szlovákia területén megjelent kiadványokat regisztrálja. Ebből következően például az RMNy negyedik kötetében közölt anyag háromnegyede azonos a Szlovák Nemzeti Bibliográfiával. Abban 1700-ig terjedően 881 magyar nyelvű nyomtatványt vettek számba, amely a szlovák nyelvűnek minősítetteknek mintegy négyszerese. Käfer István a hungaroszlavakológiai szemléletet gyakorlati alkalmazását sürgeti, ami nem más, mint a szlavológia, vagyis a szlovákságtudomány hungarológiai, vagyis magyarságtudományi elemeinek vizsgálata. Erre az RMNy vállalkozása egyébként indulásától törekedett, és ez a szemlélet érvényesül a negyedik kötetben is, ugyanakkor – elismerve a szlovák retrospektív nemzeti bibliográfia jogosultságát a területi elv alkalmazására – „sok egyeztetésre, terminológiai változtatásra és kompromisszumra van szükség az egykori valóság mai interpretációjának pontosítására.”

Tarján Bence éppen ezt a szemléletet dokumentálja *Az első nyomtatott magyarországi biblikus cseh énekek* című írásában. A szakirodalom „biblikus cseh” nyelvként tárgyalja a Cseh Testvérek Egyháza által 1579–1594 között lefordított králicei Biblia nyelvét, amely a XIX. századig a szlovákok irodalmi nyelve volt. Mivel a fehérhegyi csata (1621) után a protestáns lelkészeket kitiltották Csehországból, és 1627-től az országban csak a katolikus vallást engedélyezték, a cseh protestáns könyvkiadás külföldön, többnyire Magyarországon történt. A tanulmány szerzője áttekinti a legfontosabb, Magyarországon kiadott biblikus cseh nyelvű énekeskönyveket, *Tranovský* gyűjteményét, a *Cantus Catholici* 1655-ös biblikus cseh nyelvű változatát és utóbbi kapcsolatát az 1651-es magyar nyelvű kötetel.

Kovács Eszter közleménye is kapcsolódik a hungaroszlavakológia kérdéséhez: *Biblikus cseh verses emlékek Magyarországon 1655–1670 között és rendszerezési*

elveik. A szerző ismerteti a Käfer István útmutatásai alapján Tarján Bencével közösen készített biblikus cseh nyelvű versek incipitmutatóját. Az RMNy ugyanis csak a magyar nyelvű versek kezdősorait regisztrálja a mutatóban. A külön kiadványként tervezett incipitmutató 1722 különböző verset vesz majd számba, és fontos segédlete lesz a versek forrásainak feltáráshoz, a különböző gyűjteményes kiadások összehasonlításához. A tanulmány részletesen ismerteti a koncepciót, és összehasonlítja a magyar versek incipitmutatójával, bemutatva az azonosságokat és az eltéréseket.

A tomos utolsó írását *Bánfi Szilvia* jegyzi *Negyven év „adalékirodalma” az RMNy S(supplementum) tételeiben* címmel. Az RMNy első kötete 1971-ben jelent meg és szinte azonnal elindult a szakfolyóiratokban, elsősorban a *Magyar Könyvszemlében* az úgynevezett supplementum (S) tételek, vagyis a pótlások, kiegészítések közlése. A szerző az RMNy XVI. századi első kötetéhez kapcsolódó 95 S-telt ismerteti, vagyis az elmúlt évtizedekben a 896 leíráshoz csaknem 100 kiegészítés, pótlás járult, ezek közül 43 új, 24 korabeli forrásban említett, de addig példányból nem ismert nyomtatvány, 12 az RMNy első kötetében még feltételezett, de azóta példányból ismertté vált kiadvány, és 16 olyan közlés történt, amely a bibliográfia leírásait az újabb megállapítások alapján módosítja.

A gyűjteményben közreadott tanulmányok vázlatos ismertetése is talán meggyőzi az olvasót, hogy azok nélkülözhetetlenek mindazok számára, akik használói a *Régi Magyarországi Nyomtatványoknak*, és mélyebben érdeklődnek a régi könyvek problémái iránt.

(Sylvae typographicae. Tanulmányok a Régi Magyarországi Nyomtatványok 4. kötetének [1656–1670] megjelenése alkalmából. Szerk. P. Vásárhelyi Judit. Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 148 p. /A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei 5./)

Pogány György

Az Ország Tükre – a képes sajtó tükre

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum közös vállalkozásában jött létre *Az Ország Tükre* című, egyszerre sajtótörténeti és képzőművészeti kiállítása a BTM budavári múzeumában. A tárlathoz igényes kivitelű, gazdagon illusztrált, maradandó értékű katalógus készült, amely tartalmával és küllemével jóval túlmutat a szokványos kiállítási kalauzok bedekker-szerepén. Inkább és okkal nevezhető az 1780–1880 közötti évszázad magyar képes sajtója tömör és szemléletes összefoglalásának.

A könyvnyomtatás feltalálásának jelentőségéhez mérhető nyomdászattörténeti fordulópont volt, amikor a XVIII. és XIX. század fordulóján megjelent, majd szélesben elterjedt az illusztrált sajtó; amikor megjelentek az első képes folyóiratok, újsá-

gok. A sokszorosított grafikai eljárással készült képek, illetve lapok minden addiginál számosabb olvasóhoz juttatták el az aktuális – vagy éppen csak szórakoztató – híreket, információkat, tudnivalókat a szűkebb hazai és a nagyvilág eseményeiről, jeles személyiségeiről stb. A képes sajtónak – a képzőművészet hagyományaihoz és korabeli standardjaihoz képest – két alapvető sajátossága volt: egyrészt az ábrázoláshoz minden esetben magyarázó szöveg (minimum képaláírás) társult, másrészt rendszerint valamely aktualitáshoz, főn forgó témához kapcsolódott, azaz konkrét „üzenete” volt.

A magyarországi sajtóillusztráció kezdetét a Pozsonyban, Windisch Károly Gottlieb kiadásában 1781-ben indult *Ungarisches Magazin* jelentette, amely rézmetszetekkel szolgálta cikkeinek közérthetőségét. Ettől az időponttól kezdve a XIX. század elejéig hazánkban mintegy tíz rendszeresen megjelenő sajtótermék (*Merkur von Ungarn; Hadi és Más Nevezetes Történetek; Bécsi Magyar Hírmondó* stb.) nevezhető képes újságnak, illusztrált lapnak.

A honi képes sajtó gyors elterjedése és rendkívül népszerűvé válása a reformkorra esik. Ebben a korszakban jelentek meg a gazdagon illusztrált divatlapok, kulturális témájú folyóiratok, azután a filléres magazinok, az élclapok, sőt az enciklopédikus fölfogásban szerkesztett képes folyóiratok, hetilapok (*Honművész; Honderű; Életképek* stb.). Az illusztrált lapok piacán a *Vasárnapi Újság* megjelenése (1854) hozott igazán nagy fordulatot, mint az enciklopédikus, mégis aktuális információkat közlő lap jellegzetes példája. A Pákh Albert szerkesztésében és Heckenast Gusztáv kiadásában megjelenő hetilap rövidesen a legnagyobb példányszámú hazai képes újsággá vált. Képeinek három jellemző tulajdonsága volt: eredetiség, hitelesség és a nemzeti kultúrára való erőteljes reflektáltság. E három vonás (is) lehetővé tette az újság páratlan sikerének titka.

A XIX. század második felében, utolsó harmadában megsokasodtak a képes lapok (*Hazánk és a Külföld; Magyarország és a Nagyvilág; Az Ország Tükre* stb.), ezek már a tömeggyártású, ugyanakkor az igényes, színvonalas „képipar” termékei voltak. Azután sorra jelentek meg a fametszetes néplapok (*Hírmondó*), a vicclapok (*Üstökös; Bolond Miska; Borsszem Jankó*), a gyermek- és ifjúsági lapok (*Gyermekbarát*). Végül is a XIX. század végére minden laptípusban hódítottak a szemléltető, gazdagon illusztrált kiadványok. A hagyományos ábrázolással előállított sajtó e korszakát – szimbolikusan legalább is – az 1880. év zárja le; ettől az időtől kezdve a metszetek, litográfiák helyét átvették a nyomtatott fényképek. Bár még mintegy két évtizedig párhuzamosan jelentek meg a hagyományos illusztrációkat és a fényképeket közlő sajtótermékek, azért a XX. század elejére a fotográfia átvette a vezetést, később egyeduralomra jutott. A fénykép sokkal gyorsabban, egyszerűbben és olcsóbban elégítette ki az olvasók „képéhségét”, nem függetlenül a réteglapok elterjedésétől, és ezen belül a bulvársajtó megjelenésétől.

A kiállítás anyagát híven és a témához méltón tükröző kiállítási kalauz remek illusztrációkon mutatja be a XIX. század magyar képes sajtójának ismert és talán kevésbé ismert produktumait, így például a lapok sokszor allegorikus ábrázolatú, díszes „kopfjait” (*Családi Kör; Jó Barát; Feketeleves; Nővilág; Garasos Tár; Képes Családi Lapok; Magyar Bazár*). A kiadvány szerkesztője, Révész Emese nyomon követi az alkalmazott képtechnikák és sokszorosító eljárások fejlődését a fametszettől az első fotográfiáig, illetve a kettő kombinációjáig, amikor grafikus keretbe illesztettek fényképfelvételt (ez a típus már az 1860-as években megjelent hazánkban). Kitér a képes sajtó üzleti megfontolásaira, idézve egy 1864-ből való föl-

jegyzést is: „Az illusztrációk utáni sóvárgás csaknem lázas követelésévé vált a nem-politikai lapok olvasókörenek”. A lapszerkesztők a feltűnő képeket, az első oldalra tett figyelemkeltő rajzokat, metszeteket vevőcsalogatónak szánták. Egy idő után a lapokhoz kivehető és bekeretezhető, szobadísznek szánt grafikákat is mellékeltek. A reformkorban már színezett divatképek, bájos-romantikus életképek, allegorikus stílusú történelmi-hazafias illusztrációk, városképek, enteriőrök, jelenetek is megjelentek a nyomtatott sajtóban. Az arisztokraták szalonjaitól a falusi életképekig, a történelmi eseményektől az ismert személyiségek portréiig – ábrázolások garmadája jelent meg a sajtóban hétről hétre, napról napra. Karikatúra és közéleti kultuszt ápoló-szolgáló illusztrációk, ismeretterjesztő-didaktikus ábrák és haditudósítások – megannyi téma megjelent a képes sajtóban, csakugyan az „ország tükre” gyanánt.

A kiállítás és a kötet anyagából szembe tűnik, hogy a korszak jeles képzőművészei (Barabás Miklós, Lotz Károly, Székely Bertalan, Orlai Petrich Soma, Carl Schwindt, Than Mór, Jakobey Károly, Jankó János és mások) dolgoztak a sajtónak. Érdemes megfigyelni az ábrázolások műfajainak, stílusainak, technikai eljárásainak sokféleségét, az időről időre változó korhangulat, a történelmi és szellemi miliő tükröződését, a témák pazar bőségét a reklámtól az allegóriáig, a zsánerképektől kezdve a népeletet hol bukolikusan prezentáló, hol szociális tartalommal megfogalmazó képekig, vagy éppen emlékezetes események pillanatait megjelenítőikig.

A sok-sok képpel szemléltetett, kétnyelvű (magyar és kivonatossan angol) katalógus a kiállításon bemutatott képanyag pontos számbavételével, illetve a téma és a korszak összefoglaló ismertetésével szolgál, továbbá közli a kiállításon látható képek leírásait és a téma felhasznált irodalmát.

Csak megismételni lehet az ismertetés elején leírtakat: a kiállítási kalauz szerepét messze meghaladó „képeskönyv” a hazai sajtótörténet egyik fontos tárgykörének és korszakának témájához illően művészi kivitelű és a sajtótörténeti gyűjteményekben nélkülözhetetlen kiadványa.

(Az Ország Tükre. A képes sajtó Magyarországon 1780–1880. Szerk. Révész Emese. Bp., Budapesti Történelmi Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár, 2012. 96 p.)

M.L.M.